

HÜSAMEDDİN LÂÇİN VE SALTANAT DÖNEMİ (696-698/1296-1299): MEMLÛKLER'DE MEŞRUTÎ BİR SULTAN TEŞEBBÛSÜ VE AKÂMETİ

Ahmet Sağlam*

Öz

Memlûk Türk Devleti'nde Memlûk nizamından yetişmiş her emîr'e saltanat yolu açık olmuştur. Askeri, siyasi güç ve nüfuz sahibi her emîr şartlar oluştuğunda politik maharetini kullanarak saltanat makamına oturmuştur. Memlûk nizamından yetişen Hüsameddin Lâçin sırayla emîrlik, eyalet nâibliği, saltanat nâibliği yapmış sonunda da Sultan olmuştur. O, Sultan Eşref Halil (689-693/1290-1293) suikastı sonrası başlayan fetret dönemi Sultanlarındandır. Ancak Lâçin seleflerinden farklı olarak kendisine biat eden üst düzey emirlere danışmadan karar almayacağına dair söz vererek tahta oturmuştur. Ne var ki O, sözünde durmayarak kendi otoritesinin tesis etme yönündeki hamleleri sarayda üst düzey emirlerin tertip ettiği bir suikast ile karşılık bularak öldürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Memlûk Saltanatı, Hüsameddin Lâçin, emîr, nâib, Sultan*

Abstract

Hüsameddin Lâçin and His Sultanate (696-698/1296-1299)

The way to Sultanate is open to each amir that was educated from Mameluke system in Mamluk Turkish State. This is the characteristic of Mameluke Sultanate structure. When the conditions are ready, each amir that has power and prestige can be a Sultan by using his political skills. Hüsameddin Lâçin, who he was educated in Mamluk system, he became an amir and when the conditions were available he became sultan. He, once reached up to the position of provincial regency from amirate, then to Sultanate regency and finally to Sultanate. He is a Sultan of the fetret period which started after the assassination of Sultan Eşref Halil (689-693 / 1290-1293) in the reign of Mamluk. However, unlike his successors, Lachin has promised that he will not make decisions without consulting the superiors of the allegiance to him. So what, Hence the hasty attitude of Laçin towards establishing his own Sultanate, caused him to be the victim of a political murder in his own position in the palace. In the article while we are examining Sultan Lachin we are going to discuss an important issue which brought victory to Mamluks against the Mongols and Crusaders. Namely, how different races were brought together, educated, served for same ideal; how they reached up to position of sultanate by their sagacity, courage and talents and their loyal services.

Keywords: *The Mamluk Sultanate, Husameddin Laçin, amir, regent, Sultan*

* Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Burdur.
E-posta: ahmet saglam352@gmail.com

Giriş

Haçlı seferleri ve Moğol istilâları sonrası siyasi ve askeri gelişmeler memlûk kökenli emîrlerin Mısır'da sultan olmasının yolunu açmıştır. Ortaçağdaki bu sıra dışı siyasi yapı zamanla güçlenerek varlığını idame ettirmiş Mısır, Suriye ve Hicaz bölgesinde üç asra yakın hâkimiyet kurmuştur. Böylece Memlûk Türk Devleti (648-923/1250-1517) ortaçağın en önemli devletlerinden birisi olarak tarihteki yerini almıştır. Ortaçağ Türk-İslam devletleri hanedanlar tarafından yönetilirken bu devletin başındaki sultanlar memlûk nizâmından yetişmiş askerler olmuştur. Moğolların Deşt-i Kıpçak bölgesine yaptıkları istilâlar neticesinde esir pazarlarında bolca bulunan çoğu çocuk yaştaki Kıpçaklar memlûk tacirleri tarafından Mısır'a getirilmişler¹ burada kadıların huzurunda resmi işlemleri yapıldıktan sonra kütâbiye ve fûrûsiye yani dini ve askeri eğitim almaları için ırkdaşlarının bulunduğu tıbaklarda eğitim görmüşlerdir. Burası memlûk kimliğinin ve grup dayanışmasının kazandırıldığı önemli bir merkez olarak öne çıkmıştır.² Burada eğitimi tamamlayan her memlûk memlûkü olduğu sultanın ya da emîrin hizmetine katıldıktan sonra çalışkanlığı ve yeteneği sayesinde zamanla emîrliğe yükselmiş hatta şartlar uygun olduğunda bahtı açık olanlar güç ve nüfuzlarıyla sultan olmayı başarmışlardır. Bu durum teamüle dönüşmüş zamanla döneme ve bölgeye mahsus bir saltanat yapısı doğmuştur.

Hüsameddin Lâcîn'in hayatı tutuklanmalar, hapisler, firarlar ve üst düzey idari görevler arasında gidip gelmiştir. Lâcîn, sıradan bir memlûk olarak geldiği Mısır'da sırayla emîrlik, nâiblik ve sultan olarak hayatını noktalamıştır. O'nun hayatı kısa süren saltanatı devletin saltanat yapısının nasıl işlediğine dair somut bir örnektir. Öncelikle bir memlûkün hiyerarşi basamaklarını tırmanı, talihinin yanında siyasi dehasının da ne kadar önemli olduğunu yine bu iktidarın sultanın şahsından çok İbn Haldun (ö.1406)'un "asabiyet teorisi" yani birbirine sadakatle bağlı bir grubun iktidarı söz konusudur.³ Kısaca oligarşik idari bir yapı söz konusudur.

Çalışmamızda Sultan Hüsameddin Lâcîn'in hayatını bir bütün olarak ele almaya çalışacağız. P. M. Holt, Lâcîn'in saltanat dönemini meşhur Memlûk kaynakları Ebû'l-Fidâ (732/1331), İbn Devâdârî (735/1336), Makrîzî (845/1442) ve İbn Tağrıberdî (874/1470)'nin eserlerini temel alarak öne çıkan siyasi meseleler merkezinde ele almıştır.⁴ Lâcîn'in hayatını bir bütün olarak ele alıp meşrutî bir sultan olarak tahta çıkışını ve bunun akâmetle sonuçlanışını ele alacağız.

¹ Baybars el-Mansûrî 1998, s. 2-3; Nüveyrî 2004; XXIX, s. 268-269.

² Çetin 2007, s. 81-92; Ağır 2008b, s. 4-7.

³ İbn Haldun 1991; I, s. 460; Ağır 2008b, s. 2-3.

⁴ Holt 1973.

A. SALTANAT ÖNCESİ

1. Lâçîn'in Memlûk Dönemi

Kudretli Memlûk Sultanları Baybars (658-676/1260-1277) ve Kalavun gibi memlûk nizâmından yetişerek saltanat tahtına oturmayı başaran Hüsamedin Lâçîn, Sultan Kalavun'un seçkin memlûklerindedir. Kaynaklar öldüğünde ellili yaşlarda olduğundan bahsettiğine göre muhtemelen çocuk yaşlarda memlûk tacirleri tarafından Mısır'a getirilmiş olmalıdır. Lâçîn'i diğer memlûklerden ayıran önemli bir husus iki hatta üç kez alım-satım işleminin yapılmış olmasıdır. Lâçîn, bir memlûk olarak iki kez resmi işleme tabi tutulmuştur. Aslında Lâçîn, babası el-Melikü'l-Muizz İzzeddin Aybek et-Türkmânî (648-655/1250-1257)'nin yerine genç yaşta tahta oturan Sultan el-Melikü'l-Mansûr Nureddin Ali (655-657/1257-1259)'nin memlûküdür.⁵ Sultan Baybars, selefi Sultan Kutuz (657-658/1259-1260)'un tahttan indirdiği Aybek'in oğlunu ailesi ile İstanbul'a sürgün ederken Nüveyrî'ye göre Lâçîn onlarla beraber gitmiş ve bir süre Mısır'dan uzakta yaşamıştır. Bu arada Kalavun yedi yüz elli dirheme Lâçîn'i gıyabında satın almıştır. Ancak bu satış sırasında şer'an mâlik yoktur. Dolayısıyla Lâçîn ortaya çıkınca Kâdı'l-Kudât (Baş Kadı) Taceddin bint el-Eaz'ın huzurunda ikinci kez bin dirhem karşılığında işlem gerçekleşmiştir. Nüveyrî, Lâçîn'in uhdiyesini (ahidnâme) yani alım-satım işlemlerini gösteren resmi belgeyi Kalavun'un diğer memlûklerinin uhdiyeleri ile beraber gördüğünden bahisle bunları nakleder. Bunun yanında bir diğer çağdaş kaynak Nüzhe'den⁶ naklen Aynî'ye göre ise Nureddin Ali sürgün edilince Kalavun tarafından ikinci kez diğer memlûkleriyle beraber satın alınmıştır. Bir süre sonra Lâçîn'in taciri alım-satım sırasında parasını almadığı gerekçesiyle kadıya başvurması neticesinde ikinci kez satış işlemi için haber verilmiştir. Yine Kalavun üçüncü defa bu kez üç bin dirheme satın alarak Lâçîn'i memlûkleri arasına katmıştır. Kısaca Lâçîn için Nüveyrî'ye göre iki, Yûsûfî ve Aynî'ye göre üç kez uhdiye düzenlenmiştir. Kalavun'un memlûkü olan Lâçîn, efendisine nisbetle *Hüsamedin Lâçîn el-Mansûrî* olarak anılmıştır. Kumral olduğu için *Lâçîn eş-Şükayr* olarak tesmiye edilirken Kalavun'un hizmetine girdikten sonra da aynı ismi taşıyan diğer memlûklerinden ayırt etmek için *Küçük Lâçîn* anlamında *Lâçîn es-Sağîr* olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak kanaatimizce Sultan Nâsır Muhammed'in birinci saltanat döneminde atabek olarak atanan, Kalavun'un memlûklerinden Hüsameddin Lâçîn er-Rûmî'den ayırt etmek için böyle bir sıfatın takıldığını

⁵ Nüveyrî 2004, s.197; Aynî 1992, s.548.

⁶ Birinci cildi kayıp olan eserin ikinci cildinin künyesi şöyledir. Yusufî, Musa b. Muhammed b. Yahya el-Yusufî, *Nüzhetü'n-Nâzir fi Sireti'l-Meliki'n-Nâsır* (Thk. Ahmet Hutayr), Beyrut 1986.

düşünüyoruz. Lâcîn'in ırkî özelliği hakkında Türk diyenlerin yanında Çerkez olduğunu söyleyenler de vardır.⁷

2. Lâcîn'in Emîrlik Dönemi

Sultan Baybars'ın kızı ile evlenen Lâcîn, Baybars döneminde devâdâr-ı kebîrlik⁸ ve Baybars'ın oğlu Sülemiş döneminde re' sü nevbeti'l-câmedâriyye⁹ emîrliklerinde görev almıştır.¹⁰ Ancak O, asıl yükselişini efendisi Sultan Kalavun döneminde gerçekleştirir. Kalavun, Lâcîn'i Dımaşk kale nâibliğine tayin etmiştir (20 Zilhicce 678/22 Nisan 1280).¹¹ Daha önce Kalavun'un silah emîrliğini yapan¹² Lâcîn'in yeni görevi siyasi yaşamında önemli bir başlangıç olup Suriye'de kötü bir sürpriz ile karşılaşmıştır. Memlûk siyasi geleneğinde tahta oturan yeni sultana başkaldırı merkezi olan Suriye, Kalavun'un tahta oturmasının ardından yine politik bir açmaza düşmüştür. Dımaşk saltanat nâibi Emîr Şemseddin Sungur el-Aşkar (ö. 692/1293),¹³ daha önce Eyyûbî hanedanlarının Suriye bölgesini aralarında paylaştığı gibi Dımaşk'ta bağımsız bir idare kurma isteğindedir.¹⁴ Dolayısıyla Dımaşk kale nâibliğine atanan Lâcîn ve beraberindekileri tutuklamıştır. Ancak daha sonra Sungur el-Aşkar'ın püskürtülüp itaat altına alınmasının ardından Lâcîn bu kez daha üst idari bir mevkie Dımaşk saltanat nâibliğine atanmıştır (Rebiulevvel 679/Temmuz 1280).¹⁵ Lâcîn, Dımaşk Ahdar Meydanı'nda tertip edilen saltanat nâibliği töreniyle nâiblik hil'atini giyer ve törenin ardından makamına oturup görevine başlar.¹⁶ Memlûk siyasi yapısında Dımaşk saltanat nâibliği Suriye bölgesinde en

⁷ Nüveyrî 2004, s.197; Aynî 1992, s.548. Nüveyrî, Lâcîn için *küçük* olarak bahsedilmesi hakkındaki sorusuna cevap alamadığını serzenişte bulunarak ifade ediyor. Asri Çubukçu, Kalavun'un eski memlûklerinden ayırt etmek için "es-Sagir", gözlerinin renginden dolayı "Şukayr" (eşkar) lakabının verdiğini yazar. Çubukçu 2003, s. 39.

⁸ *Devâdâr*, Sultan ile alakalı yazılardan sorumlu görevlidir. Ömerî 2010, s. 309; Kalkaşendî, 1914, IV, s. 19, 38.

⁹ Sultana ait memlûklerin yetiştirilmesinden terfilerine kadar geniş bir alan bu emirliğin sorumluluğu altındadır. Yüzler emirinden başka tablhone emirliği rütbesinde dört emir daha bu teşkilatta görevlidir. Kalkaşendî 1914, IV, s. 18; Uzunçarşılı 1988, s. 353-354.

¹⁰ Çubukçu 2003, s. 39.

¹¹ Nüveyrî 2004, s.7; İbn Devâdârî 1971, s.234; Safedî 1991, II, s.182; Safedî 1998, IV, s.166; Aynî 1992, s.285; Makrîzî 1997, s.127. İbn Tağriberdî (t.y.), s.85.

¹² Nüveyrî 2004, s.198

¹³ Emîr Şemseddin Sungur el- Aşkar hakkında bkz. İbn Tağriberdî 1984, VI, s.87-95.

¹⁴ Nüveyrî 2004, s.9.

¹⁵ İbn Abdüzzâhir 1961, s. 71; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 184; Yûnînî 1954, s.728;İbn Devâdârî 1971, s.234; Safedî 1998, IV, s.166; Aynî 1992, s.286; Makrîzî 1997, s.127, 134; İbn Tağriberdî 1984, IX, s.166.

¹⁶ İbn Devâdârî 1960, s.238; Nüveyrî 2004, s.42-43. Her iki müellif yapılan törenin tarihini farklı verirler: Nüveyrî, 12 Rabiulevvel/12 Temmuz, İbn Devâdârî, 21 Rabiulevvel/21 Temmuz.

üst idari mevkilerden birisi olup Lâcîn açısından önemli olup sorumluluk bakımında ağır bir görevdir.

Lâcîn'in selefi Sungur el-Aşkar, Sultan Baybars döneminde de isyan etmiş Kalavun Sultan Baybars'a nasıl hizmet etti ise Lâcîn de Kalavun'un en büyük destekçisi olmuş ve karşılığında ödülünü almıştır. Emîrlik tevcih edilir edilmez önemli bir merkeze nâib olarak atanan Lâcîn'in gerek siyasi ve askeri kişiliğini göstermesi gerekse Kalavun'a olan sadakatinin sınanması açısından iyi bir fırsat olmuştur. Lâcîn, Kalavun'un saltanatı boyunca 11 yıl Dimaşk saltanat nâibliğini yaparak bu dönemin ve Suriye bölgesinin önemli bir devlet adamı olarak öne çıkmıştır.¹⁷ Bilindiği gibi Sultan Kalavun, Sultan Baybars'ın vefatının ardından saltanat yolunda şartların lehinde oluşmasını beklemiş ve zamanı geldiğinde de tahta oturmuştur. Aslında onun bu tavrı Memlûk saltanat yapısında verasetin yerleşmesini engelleyen önemli bir amil olmuştur. O, Baybars'ın oğullarının saltanat dönemini lehinde kullanarak kendi Memlûk grubunu tesis etme yönünde çaba sarf etmiş Sultan olduğunda da emîrlik tevcih ettiği memlûklerini önemli mevkilere atamıştır. Lâcîn aslında Kalavun'un kendi otoritesini tesis etme yönünde çaba sarf ettiği oligarşik yapının bir parçasıdır.

Kalavun'un saltanatının ilk yıllarında Sungur el-Aşkar isyanını fırsat bilen İlhanlı hükümdarı Abaka'nın Gürcü, Ermeni, Haçlı ve Moğollardan oluşan Mengütemür komutasındaki müttefik İlhanlı ordusu ile Memlûkler arasında Humus Savaşı (14 Recep 680/30 Ekim 1281) vuku bulmuş sonuçta İlhanlılar ağır bir hezimete uğramışlardır. Lâcîn bu savaşta Memlûk ordusunun sağ cenahında Suriye ordusuna emîr komuta etmiştir. Çok çetin geçen bu savaşta ilk taaruzda Memlûk sol kanadı ağır bir darbe alarak sarsılmıştır. Sarsıntı Memlûk sağ kanadının İlhanlı merkezine hücum etmesiyle bertaraf edilmiş sonuçta Memlûk tarafının savaştan zaferle çıkmasıyla neticelenmiştir. Yûnînî, başta Hüsameddin Lâcîn olmak üzere birçok emîrin insanüstü bir gayret göstererek savaştığını ve savaşın kazanılmasında önemli pay sahibi olduklarını vurgulamıştır.¹⁸

Hüsameddin Lâcîn, Dimaşk saltanat nâibi olarak Suriye ordusuyla Sultan Kalavun'un bölgede icra ettiği bütün seferlere katılmıştır. Yine Suriye bölgesinde yaşanan dâhili isyanların ve sıkıntılarının bertaraf edilmesinde aktif bir rol oynamıştır. Kalavun'un affettiği Sungur el-Aşkar, Sıhyûn¹⁹ nâibi iken de sıkıntı çıkarmış ayrıca o günlerde icra edilen Merkab Kalesi kuşatmasında

¹⁷ Safedî 1991, II; s.182; Safedî 1998, IV; s.166; İbn Tağriberdî 1984, IX; s.166.

¹⁸ Yûnînî 1954, s.755. Yûnînî bu emîrlerin ismini şöyle zikreder; Şemseddin Sungur el-Aşkar, Bedreddin Beyserî, Alemüddin ed-Devâdârî, Alâeddin Taybars el-Vezîrî, Bedreddin Emîr-i Silâh, Seyfeddin Ayıtmış, Mısır saltanat nâibi Hüsameddin Toruntay.

¹⁹ Hamevî 1997, III; s. 436.

ağırdan aldığı için Saltanat Nâibi Emîr Hüsameddin Toruntay komutasında Mısır'dan çıkan Şam ordusuna Laçîn de katılmış sonuçta Sungur el-Aşkar itaat altına alınmıştır.²⁰

Sultan Kalavun döneminde Mısır ve Suriye iki Hüsameddin'e emanet edilmiştir. Sultanın sadakatli emîrleri Hüsameddin Toruntay Mısır'da, Hüsameddin Lâçîn de Dımaşk'ta saltanat nâibliği görevlerini yürütmüşlerdir.²¹ Kalavun'un dâhilde tesis ettiği istikrarlı saltanat dönemi boyunca dış politikada Haçlılar ve Moğollar karşısında alınan zaferlerde şüphesiz her iki emîrin payı büyüktür.

Kalavun'dan sonra tahta oturan Sultan Eşref Halil, Lâçîn'in yine Dımaşk saltanat nâibi olarak atamıştır.²² Ancak çok geçmeden Lâçîn aleyhinde bazı gelişmeler yaşanmıştır. Önce Mısır saltanat nâibliğini yürüten Hüsameddin Toruntay, önce azledilip tutuklanmış çok geçmeden de idam edilmiştir.²³ Böylece Lâçîn önemli bir dostunu kaybetmiştir. Lâçîn, canının tehlikede olduğunu hissetmiş olmalı ki önce Eşref Halil'in önemli askeri başarısı olan Akka (18 Mayıs 1291) kuşatması sırasında yaşanan tatsızlıklar yüzünden Sultan Eşref Halil ile arası açılmıştır.²⁴ Kuşatma sırasında Lâçîn firar etmek istemiştir. Maiyeti ve ağırlıklarıyla Aclûn yakınlarına geldiğinde Emîr Alemüddin Sencer ed-Devâdârî, yemin ederek bu firarın Akkalıları cesarete getireceğini, savaş sonrası yaşanacak olası bir hezimetin sorumlusu olarak kendisinin gösterileceğini öne sürmüştür. Hatta bu girişimi ile Müslümanların kanının dökülmesine yol açacağı yönündeki ikazı Lâçîn'i firar etmekten vazgeçirmiştir.²⁵ Kaynaklara baktığımızda Nüveyrî ile Makrîzî hadiseyi Emîr Ebu Hars'ın tertip ettiği bir komplo olarak vermişlerdir. Şöyle ki, Ebu Hars'ın önce Sultanın yanına gittiğini daha sonra da Lâçîn'in yanına gelerek Sultanın kendisini tutuklayacağını söyleyerek fitneyi tetiklediğinden bahsederler. Hatta her iki müellif Sultanın, Lâçîn'in geceleyin firar edip geri dönmesinden de haberinin olduğunu vurgulamışlardır.²⁶ Sultan, Akka'nın fethinin ardından düzenlediği hil'at törenlerinde gelişmelerden habersizmiş gibi davranmış iki gün sonra da ordunun savaşa hazırlandığı bir sırada Lâçîn'i tutuklatmıştır.

²⁰ Yûnîni 1954, s.868-869; İbn Devâdârî 1971, s.280; Makrîzî 1997, s.197; Aynî 1992, s.336-337.

²¹ Nüveyrî 2004, s.112; Makrîzî 1997, II; s.217.

²² Nüveyrî 2004, s.118; Baybars el-Mansûrî 1998, s.273; İbnü'l-Cezerî 1998, s.40; Aynî 1992, s.362.

²³ Nüveyrî 2004, s.117; Baybars el-Mansûrî 1998, s.274-275; İbn Devâdârî 1971, s.304; Aynî 1992, s.358-359.

²⁴ Nüveyrî 2004, s. 124-127; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 278-282; Baybars el-Mansûrî 1987, s. 126-126; İbn Devâdârî 1971, s. 307-310; Makrîzî 1997, s. 223-224; İbnü'l-Cezerî 1998, s.18.

²⁵ İbnü'l-Cezerî 1998, s. 44; Nüveyrî 2004, s. 132-133; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 283; İbn Devâdârî 1971, s. 308; Makrîzî 1997, s. 225.

²⁶ Nüveyrî 2004, s. 132-133; Makrîzî 1997, s. 225.

Önce Sarhad'a daha sonra da başkent Kahire'ye gönderilmiş burada Kal'atü'l-Cebel'de siyasi tutukluların arasına konulmuştur.²⁷

Gelişmelere baktığımızda emîrler arası çekişmelerin de söz konusu hadisede etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca yukarıda Lâcîn'in tutuklanmasına yol açan hadisede Ebu Hars, gerçekten Lâcîn'i uyarmak mı istiyor, yoksa Sultan tarafından tertiplenen bir komplonun aktörü mü? Lâcîn'in firara kalkışmasıyla meşru olarak tutuklanma yolunun açılacağını düşündüğümüzde Sultanın da içinde bulunduğu bir komplo söz konusu olabileceği ancak Ebu Hars ister iyi niyetle isterse kötü niyetle Lâcîn'i uyarmış olsun gelişmeler emîrler arasındaki çekişmenin Sultan nezdine kaydırılması olarak görünmektedir. Lâcîn'in Hüsameddin Toruntay'a olan yakınlığını düşündüğümüzde daha şehzade iken Eşref Halil ile Hüsameddin Toruntay'ın arasının açık olduğu bir vakiadır. Toruntay, Kalavun'un halefi olarak gördüğü abisi Ali'yi desteklemiş Eşref Halil'e uzak durmuştur. Dolayısıyla Kalavun döneminin iki önemli nâibinden birisi olan Toruntay'ın tasfiye edilmesiyle nasıl ki Kahire ve Mısır'da dengeler değişti ise Lâcîn'in tasfiye edilmesiyle Dımaşk ve Suriye'de de dengelerin değişeceği bir vakiadır. Ayrıca Lâcîn tutuklandıktan sonra yerine de Emîr Alemüddin Sencer eş-Şücâi (ö. 693/1294)²⁸ Dımaşk nâibi olarak atanmıştır.²⁹

Lâcîn, 4 Ramazan 690/31 Ağustos 1291 Cuma günü birçok emîrle beraber Sultana yakın isimlerin şefaatiyle hapisten çıkmış Sultan tarafından gayet güzel karşılandıktan sonra iktâsı yeniden tevcih edilerek itibarı iade edilmiştir.³⁰ Lâcîn'in hapisten kurtulması hakkında Aynî, Nüzhe'den naklen daha detaylı bilgileri aktarır. Şöyle ki, adet gereği her Ramazan ayı başlarında olduğu gibi tutuklu bulunan hafif suçlular 690 Ramazan ayı başlarında (Ağustos 1292) serbest bırakılmıştır. Sultan, serbest bırakılmalarında bir mahzur görülmevlenlerin listesi kendisine sunulduğunda Lâcîn hakkında "kendisine sahip çıksaydı bunlar başına gelmezdi" şeklindeki serzeniş üzerine saltanat nâibi³¹ Emîr Baydara (ö. 693/1293)³² Lâcîn'in kumpasa getirildiğini ima eden

²⁷ Baybars el-Mansûrî 1998, s.283; Nüveyrî 2004, s.133; İbnü'l-Cezerî 1998, s. 44; Makrîzî 1997, s.225. İbn Devâdârî 1971, s.309.

²⁸ Emîr Sencer eş-Şücâi hakkında bkz. Safedî 2000, XV; s.289-290; İbn Tağriberdî 1984, VI; s.80-82.

²⁹ İbn Devâdârî 1971, s.311; İbnü'l-Cezerî 1998, s.52; Baybars el-Mansûrî 1998, s.283; Nüveyrî 2004, s.133; Makrîzî 1997, II, s.225.

³⁰ Nüveyrî 2004, s.138; İbnü'l-Cezerî 1998, s.55; İbn Devâdârî 1971, s.313; Baybars el-Mansûrî 1998, s.288; Makrîzî 1997, s.227.

³¹ Memlûk devlet teşkilatındaki idari ve askeri kurumların başında Sultandan sonra saltanat nâibliği gelir. Ömerî 2010, III; s.306-307; Kalkaşendî 1914, IV; s.16-18, 24-25, 184, 217, 233, 237-238, V; s.453-454; Makrîzî (t.y.), II; s.215; Uzunçarşılı 1988, s.349-362; Ayaz 2008, s.26; Yalçın 2014.

sözler sarf ederek Ebu Hars'ın yalan söylediğini kendisini temize çıkarmak için böyle bir girişimde bulunduğundan söz etmiştir. Sultan duyduklarına gülmüş ve diğer emirlerle birlikte Lâcîn'in de serbest bırakılmasını emretmiştir.³³

Eşref Halil dönemi birbiri ardına çok hızlı gelişen fetihler dönemidir. Ermenilerin elindeki Kal'atü'r-Rûm (=Rumkale) 33 günlük bir kuşatmanın ardından 11 Recep 691/28 Haziran 1292 Cumartesi günü ele geçmiş ve Sultan adını *Kal'atü'l-Müslimîn* (=Müslümanların Kalesi) şeklinde değiştirmiştir.³⁴ Lâcîn'in de katıldığı bu sefer sonrası dönüşte Sultan ve beraberindekiler önce Halep'e uğramışlar. Sultan burada birçok azil ve tayinde bulunmuştur. Lâcîn, zafer sarhoşu Sultanın yeni atama ve tutuklamalarından çekinmiş hatta tutuklanacağına dair haber alması üzerine korkudan maiyetiyle beraber Ramazan bayramı (15 Eylül 1292) gecesi firar ederek bölgede uzun yıllar nâiblik yaparken tesis ettiği dostluğa güvenerek bölgedeki Arap kabilelerinden birine sığınmıştır. Firar ettiği anlaşılınca da onu bulan, yerini söyleyen, yanında saklayan kişiye 1000 dinar verileceği şeklinde Dımaşk'ta tellallar her tarafta bağırmağa başlamıştır. Çok geçmeden de Araplar Sarhad taraflarında yakaladıkları Lâcîn'i Sultana teslim etmiştir. Lâcîn tutuklanarak Kal'atü'l-Cebel'de tekrar hapse atılmıştır.³⁵ Sultan, Lâcîn'i tasfiye etmek istediği çok açıktır. Ancak Emîr Baydara buna engel olmaktadır. Lâcîn bu tutukluluktan da kurtulurken diğer emîrler Şemseddin Sungur el-Aşkar, Seyfeddin Cermük en-Nâsirî, Ebû Hars ile Toksûbâ Kal'atü'r-Rûm muhasarası ve sonrasında ordu içerisinde fitne çıkardıkları hatta Sultanı öldürme emeli güttükleri ve sağ kaldıkları sürece de tehdit oluşturacakları gerekçesiyle Sultanın emri ile idam edilmişlerdir. Emîr Kara Sungur, Lâcîn'i sorgularken O, idama mahkûm edilen kayınpederi Emîr Toksuba'nın kızını boşadığını³⁶ ve Sultanı öldürme girişiminde bulunmadığını yemin ederek anlatmıştır. Kara Sungur işi ağırdan almış Lâcîn'in suçsuz olduğu ve söz konusu emîrlerle birlikte hareket etmediği şeklinde bir rapor hazırlayarak Sultana sunmuştur.³⁷ Kaynaklar Lâcîn'in

³² Kalavun'un memlûklerinden olan Baydara, önce Kalavun'un meclis emirliğine daha sonra üstâdarlığına en son da vezirliğe getirilmiştir. Sultan Eşref Halil tarafından da saltanat nâibi yapılmıştır. Nüveyrî 2004, s.102; Baybars el-Mansûrî 1998, s.263. Emîr Baydara hakkında bkz. Safedî 2000, X; s.224; Aynî 1992, s.448-450; İbn Tağrıberdî 1984, III; s.493-495.

³³ Aynî 1992, s.382.

³⁴ Abû'l-Farac 1999,II; s.640; Reşidüddin 2013, s. 180-181; Nüveyrî 2004, s. 153; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 288-289; Aynî 1992, s. 393. Ayrıca Kal'atü'r-Rûm'un fethi için bkz. Ebû'l-Fidâ 1997, s. 362-363; İbn Devâdârî 1971, s. 323-334; Nüveyrî 2004, s. 143-144.

³⁵ Hamevî 1997, III; s.401; İbnü'l-Cezerî 1998, s.117; Nüveyrî 2004, s.152; İbn Devâdârî 1971, s.339; Baybars el-Mansûrî 1998, s.290; Makrizî 1997, s.235; Aynî 1992, s.403-404.

³⁶ İbnü'l-Cezerî 1998, s.117; İbn Devâdârî 1971, s.339; Baybars el-Mansûrî 1998, s.289-290; Nüveyrî 2004, s.150; Aynî 1992, s.404.

³⁷ Nüveyrî 2004, s.154; Makrizî 1997, s.239.

tutuklanmasının gerekçesi olarak Toksuba'nın damadı olduğunu gösterirler. Baybars el-Mansûri'nin aktardığına göre Sultan, Lâcîn'e o denli öfke duymaktadır ki, Lâcîn'i tahkîr mahiyetinde Emîr Baydara'ya hitaben "*gerçek bir köle olarak sana hediye ettim*" şeklinde ağır bir ifade kullanmıştır.³⁸ Sonuçta Sultan aleyhinde bir tutumu olmadığı anlaşılan, emîrlere Şücâi ve Baydara'nın şefaatiyle idamdan kurtulan ve serbest bırakılan Lâcîn, yüz atlı iktâsı tevcih edilerek yine görevine dönmüştür.³⁹

Sultan Eşref Halil sultan olduktan sonra babasının nüfuzlu emîrlerini ve önemli devlet adamlarını arka plana itmiş birçoğunu tasfiye etmiştir. Hislerine mağlup, heyecanlı, aniden karar veren kişilik yapısı nedeniyle emîrlere kendisini devirmek için fırsat gözlemeye başlamışlardır.⁴⁰ Sultanın katli ile sonuçlanacak ayrıca Lâcîn'i de saltanata taşıyacak olaylar zincirinin ilki İskenderiye yolu üzerinde gerçekleşir. Şöyle ki, Sultan hasekisi ile beraber avlanmak için ayrıldığı Cîze⁴¹ yakınlarındaki Teruce'de 12 Muharrem 693/13 Aralık 1293 günü üst düzey emîrlere düzenlediği bir suikastla öldürülmüştür.⁴² Hadise kaynaklarda vezir İbn Sel'us⁴³ ile saltanat nâibi Baydara arasındaki husumetin bir sonucu olarak öne çıkmaktadır. Vezir, İskenderiye'ye ulaştığında, Baydara adına vergi toplayan görevlilerin Sultanın gelirlerini de tahsil ettiklerine şahit olmuşlar durumdan haberdar olan Sultan öfkelenmiştir. Huzuruna çağırıldığı Baydara'ya kötü sözler sarf etmiş hatta kılıcıyla ağır bir biçimde vurmıştır. Aralarında Lâcîn ile Kara Sungur'un da bulunduğu Sultana kin besleyen kıdemli emîrlere durumu fırsat bilerek Baydara önderliğinde ertesi gün suikast gerçekleştirip Sultan Eşref Halil'i öldürürler. Baydara hemen suikast mahallinde Sultan ilan edilir. Suikast sonrası efendilerinin öldürüldüğünü duyan 1500 kişilik Eşref Halil'in atlı memlûk birlikleri Emîr Zeynedin Ketboğa önderliğinde harekete geçerek katilleri öldürmüşlerdir. Suikastın faillerinden Lâcîn ile Kara Sungur ise olay yerinden kaçarak Tolunoğlu Camii'nde gizlenmişlerdir.⁴⁴ Ketboğa suikastçıları cezalandırıp Kahire'ye yaklaştığında sarayda Kal'atü'l-Cebel'de söz sahibi Şücâi ile elçiler aracılığıyla çok sıkı

³⁸ Baybars el-Mansûri 1998, s.293; Baybars el-Mansûri 1987, s.134.

³⁹ İbn Devâdârî 1971, s.340; Baybars el-Mansûri 1998, s.293; İbnü'l-Cezerî 1998, s.120-121; Makrîzî 1997, s.239; Aynî 1992, s.406.

⁴⁰ İbn Tağriberdî (t.y.), s. 27.

⁴¹ Cîze, piramitler bölgesini de içine alan bir yerleşim birimidir. Hamevî 1997, II, s. 200.

⁴² Baybars el-Mansûri 1998, s.295-296; Baybars el-Mansûri 1987, s.136; Nüveyrî 2004, s.162-163; Ebü'l-Fidâ 1997, s.366; Makrîzî 1954, I; s.791-793; Makrîzî (t.y.), II; s.239; İbn Tağriberdî (t.y.), s.16-18; İbn Habîb 1986, I; s.167; İbn Dokmak 1999, s.90-91; İbn Devâdârî 1971, s.345-347. Sultan el-Eşref Halil'in katli hadisesiyle ilgili bkz. Kanat 2000a, s.34-39.

⁴³ İbn Sel'us hakkında bkz. Ayaz 2005.

⁴⁴ İbnü'l-Cezerî 1998, s.191; Baybars el-Mansûri 1998, s.296; İbn Devâdârî 1971, s.343, 350; Nüveyrî 2004, s.162-165; Makrîzî 1997, s.246; Aynî 1992, s.441-442.

pazarlıklar yapar. Sonunda maktül Sultan Eşref Halil'in küçük kardeşi 9 yaşlarındaki Nâsır Muhammed (693-694/1293-1294)'in sultan olmasında anlaşılır.⁴⁵ Genç Sultan Nâsır Muhammed abisinin katillerini, onlara yardım ve yataklık edenleri sorguladıktan sonra çok ağır bir biçimde cezalandırmıştır.⁴⁶ Lâcîn ile Kara Sungur gizlendikleri için aynı akıbeti paylaşmaktan kurtulmuşlardır. Bu arada Nâsır Muhammed'in sultan olmasıyla saltanat nâibi Zeyneddin Ketboğa devlette tek başına söz sahibi olmaya başlamıştır. Uzun süre gizlenen Lâcîn ile Kara Sungur uygun zamanın geldiği düşüncesiyle Ramazan bayramının ilk günü (1 Şevval 693/25 Ağustos 1294) gizlendikleri yerden çıkmışlardır. Ketboğa'nın memlûklerinden Seyfeddin Bethas ez-Zeynî'nin şefaati Ketboğa'nın da himmetiyle genç Sultan her ikisini affetmiştir. Daha sonra da Emîr Bedreddin Bektaş el-Fahrî'nin⁴⁷ düzenlediği saltanat sofrasında yer öpüp bağlılık yemini etmişler daha sonra hil'at giyip emîrlik tevcih edilmiştir.⁴⁸

Ketboğa'yı saltanat makamına taşıyan gelişme ise Laçîn hakkındaki tutum ve davranışlarıdır. Şöyle ki Ketboğa'nın hûşdâsı⁴⁹ olan Lâcîn'i himaye etmesi Eşref Halil'in Kahire dışında Kebeş'te ikamet etmekte olan 300 civarındaki memlûkünün ayaklanmasıyla karşılık bulmuştur. Amaçları saraydaki hûşdâşlarıyla birleşip saray-kaleyi ele geçirmektir. 10 Muharrem 694/30 Kasım 1294 Salı gecesini isyan başlar. Kebeş'ten hareket edip meydanı geçtikten sonra Bâbu's-Saâde'yi yakarak şehre girerler. Hapishanedeki hûşdâşlarını serbest bıraktıktan sonra ahırları boşaltırlar, her tarafı yağmalarlar. Ancak kaledeki hûşdâşlarından destek alamayınca emîrlere çabuk toparlanmışlar geri püskürtmeyi başarmışlardır. İsyana katılanların kimisinin elleri ayakları kesilirken kimisinin boyunları vurulmuş bazıları da boğularak ya da asılarak cezalandırılmışlardır. Yaşanan bu hadiseden sonra Lâcîn'in "*en-Nâsır büyüdüğünde ne seni sağ bırakır ne de kardeşinin katline katılanları. Bu el-Eşrefiyye memlûkleri de en-Nâsır tahtta olduğu müddetçe güçleri devam eder. en-Nâsır'ı hal' edip Sultan olmak senin yararınadır*" sözleri Ketboğa'yı etkilemiş olmalı ki, gelişmeler üzerine isyanın sabahında emîrlerin hepsini toplayarak makamında oturum düzenlemiş. Emîrlere hitaben "*Devletin şeref ve*

⁴⁵ Baybars el-Mansûrî 1998, s.298; Nüveyrî 2004, s.167; Makrîzî 1954, I, s.793; İbn Tağrıberdî (t.y.) s.19.

⁴⁶ Baybars el-Mansûrî 1998, s.299-300; Baybars el-Mansûrî 1987, s.138; İbnü'l-Cezerî 1998, s.196; Nüveyrî 2004, s.169-170; Makrîzî 1954, s.795-796.

⁴⁷ Emîr Bedreddin Bektaş es-Silahdâr hakkında bkz. İbn Tağrıberdî 1984, III, s.385-386.

⁴⁸ Nüveyrî 2004, s.175-176; İbnü'l-Cezerî 1998, s.207; Baybars el-Mansûrî 1998, s.303; Baybars el-Mansûrî 1987, s.141; Aynî 1992, s.459; Makrîzî 1954, s.803; İbn Tağrıberdî (t.y.), s.48-49.

⁴⁹ Aynı efendinin memlûkleri "*hûşdâş*" (*tertip-devre*) adıyla zikredilir ki ileride görev aldıklarında birbirlerini kollayan bu insanlar arasında grup dayanışması söz konusudur. Çetin 2007, s.81-92; Ağır 2008b.

namusu kırıldı, saygınlığı kayboldu. Çocuk yaştaki en-Nâsır'ın Sultanlığıyla bunları sağlamak imkânsız” dedikten sonra halifenin ve kadıların huzurunda iken emirler Nâsır Muhammed'in hal' edilip Ketboğa'nın sultan olmasına karar vermişlerdir.⁵⁰

3.Lâcîn'in Saltanat Nâibliği Dönemi

Zeyneddin Ketboğa hüşdâşî Hüsameddin Lâcîn'i saltanat nâibi olarak atamıştır.⁵¹ Lâcîn, başkentte yaşanan gelişmeler üzerine Ketboğa'nın Sultan olmasını teşvik etmiş karşılığında da devletin ikinci adamı olma payesi ile ödüllendirilmiştir. Saltanat nâibliği makamı idari ve askeri kurumların bağlı olduğu en üst birimdir. Sultandan sonra ikinci adam hüviyetindeki konumu ile bu makamdan sonra Sultan olmuş Kutuz, Kalavun ve Ketboğa örnekleri vardır.⁵² Bu gerçeği gören Nâsır Muhammed (709-741/1310-1341) üçüncü saltanat döneminde saltanat nâibi olarak atadığı Argun ed-Devâdâr'dan sonra bu makama kimseyi atamamış ve bir müddet bu makam boş kalmıştır.⁵³

Ketboğa'nın saltanat döneminde peş peşe olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Önce kuraklıktan dolayı yeterli mahsul alınamayınca kıtlık baş göstermiş buna bağlı olarak da pahalılık Mısır halkını perişan etmiştir. Mısır ve Kahire'de bunlar yaşanırken İlhanlı hükümdarı Gâzân'dan kaçan Moğol asıllı Uyratların⁵⁴ Memlûk topraklarına ilticasının Ketboğa tarafından kabulü ve grubun emirlerine iktâlar tevcih edilmesi üst düzey emirler ve Mısırlılar nezdinde hoş karşılanmamıştır.⁵⁵ Çok geçmeden Ketboğa'nın Suriye'de olduğu bir sırada Lâcîn önderliğinde giriştikleri bir isyan sonucu Ketboğa tahttan indirilir. 28 Muharrem 696/26 Kasım 1296 Pazartesi günü savaş nakkâreleri çalınarak isyan başlamış Ketboğa ise çareyi kaçmakta bulmuştur.

⁵⁰ Nüveyrî 2004, s.179; İbn Habîb 1986, s.177; Makrîzî 1954, I; s.706; İbn Tağrıberdî (t.y.), s.55; İbn İyas 1975, s.111-112. Ketboğa'nın tahtı gasp etmesinin meşru dayanağı, Memlûk Türk Devleti'nin siyasi bir geleneğidir. Şöyle ki, Sultan el-Muiz Aybek'den sonra tahta oturan küçük yaştaki oğlu Ali'nin yerine Kutuz'un ve Sultan Baybars'dan sonra sırayla tahta çıkan oğulları Berke ve Sülemiş'in yerine Kalavun'un Sultan olması gibi Ketboğa da Sultan olmuştur. Her ikisinin öne sürdüğü “*Küçük yaşta bir çocuğun devletin ağır yükünü kaldıramayacağı, bunun için tecrübeli ve dirayetli bir kişinin tahta geçmesi icap eder*” iddiasıyla Ketboğa da tahtı ele geçirmiştir. Aslında bunun açıklaması “*güçlü olan Sultan olur*” ilkesinin işlemeden başka bir şey değildir. Ayrıca Sultanın meşruiyeti hakkında bkz. Özbek 2013, s.155-172.

⁵¹ Baybars el-Mensûrî 1998, s.305; Nüveyrî 2004, s.169-170; İbnü'l-Cezerî 1998, s.249; Aynî 1992, s.475; Makrîzî 1954, I; s.807.

⁵² Yalçın 2013.

⁵³ Ömerî 2010, III; s. 307.

⁵⁴ Baybars el-Mansûrî 1998, s.309-310; Aynî 1992, s.477-478; Makrîzî (t.y.), II, s.22-23; Ayalon 1951, s.89-104; İbnü'l-Cezerî 1998; s.286-287; Kanat 2000b, s.105-107; Gül 2005, s.125-161.

⁵⁵ Nüveyrî 2004, s. 187-189; İbn Devâdârî 1960, s. 361-362; İbnü'l-Cezerî 1998, s. 287; Aynî 1992, s. 489-491; Makrîzî 1954, I; s. 812; İbn Tağrıberdî (t.y.), s. 60.

B. SALTANAT DÖNEMİ (696-698/1296-1299)

1. Lâcîn'in Meşrutî Sultanlığı

Sultan Zeyneddin Ketboğa'nın firar etmesiyle Hüsameddin Lâcîn önderliğinde Ücâ'da toplanan üst düzey emîrlere bazı şartlar karşılığında saltanat nâibi Hüsameddin Lâcîn'in sultanlığında anlaşılır. Lâcîn emîrlerden birisi gibi hareket edip devlet meselelerinde istişare etmeden karar vermeyeceğine ve memlûklerini asla yüksek mevkilere atamayacağına dair söz vermiştir.⁵⁶ Kısaca siyasi otorite sultanın şahsi otoritesinden çok bir grup egemenliğine dayalı oligarşik siyasi bir yapı olarak görünmektedir. Bunun yanında sultanın bazı şartlar karşılığında sultan olmasını meşrutî bir sultan olarak da değerlendirmek mümkündür. Lâcîn tahta oturmadan önce kıdemli emîrlerden biat⁵⁷ yani sadakat yemini almış ayrıca Lâcîn ile emîrler arasında karşılıklı bir ahitleşme söz konusu olmuştur. Açıkcası Lâcîn sadece bağlılık yemini almamış emîrlere de söz vererek sultan olmuştur. Bir yerde tahta çıkışı meşrutî yani şartlıdır. Bu durumu ise Lâcîn'e özgü bir siyasi duruş olarak yorumlamak mümkündür.⁵⁸ Ancak Memlûk saltanat yapısında bu yeni anlayışın risk taşıdığı da açıktır. Kıdemli emîrlerden Seyfeddin Kıpçak el-Mansûrî daha ilk anda çekincesini açık yüreklilikle ifade etmiştir. Kıpçak, Lâcîn'e tahta oturduğu zaman sözünde durmayacağını küçük yaştaki memlûklerini üst düzey mevkilere atayacağını ileri sürmüştür.⁵⁹

Lâcîn, kıdemli emîrler ile ahitleşip sadakat yeminlerini almış *el-Melikü'l-Mansûr*⁶⁰ unvanıyla 17 Muharrem 696/15 Kasım 1296 Perşembe günü sultan ilan edildikten⁶¹ sonra Mısır'a doğru hareket etmiştir. Gazze'ye geldiklerinde

⁵⁶ Toplantıya katılan emîrler şunlardır: Bedreddin Beyserî, Şemseddin Kara Sungur, Seyfeddin Kıpçak, Seyfeddin Bahadır, Seyfeddin Kürt, Hüsameddin Lâcîn er-Rûmî, Bedreddin Bektaş el-Fahrî, İzzeddin Aybek, Cemaleddin Akkuş, Seyfeddin Sâlâr, Mübarizüddin, Seyfeddin Gürcî, Seyfeddin Tuğcu, Seyfeddin Toktay ve Seyfeddin Barultay. Baybars el-Mansûrî 1998, s.313; Nüveyrî 2004, s.197-198; Makrîzî 1954, I; s.821-822; Aynî 1992, s.508; İbn Tağrıberdî (t.y.), s. 99.

⁵⁷ Biat, karşılıklı olarak verdikleri sözü teyit amacıyla ellerini üst üste koyan, tokalaşan alıcı ile satıcının durumuna benzediğinden, Sultan ya da emîrin elinin üzerine ellerini koyan devlet ricali bu hareketle "biat" yani sadakat yemini yaparlar. Kelime anlamı "söz vermek, itaat etmek, kabul etmek" gibi anlamlara gelen yemin seremonisi Memlûkler döneminde "yer ve el öpmek veyahut Sultanın eteğini öpmek" şeklinde değişikliğe uğramıştır. İbn Haldun 1991, s. 528-530.

⁵⁸ Holt 1973, s. 531-532. Holt, Sultan Lâcîn'in saltanat dönemi üzerine kaleme aldığı makalesinde biat'ın sadâkât, bağlılık yemini olduğu hilf yani yeminin ise karşılıklı taahhütleşme yani söz verme olduğunu ifade eder. Kısaca Lâcîn hem sadakat yemini almış hem de ahitleşerek üst düzey emirlere söz vermiştir.

⁵⁹ Baybars el-Mansûrî 1998, s.313; Nüveyrî 2004, s.197-198; Makrîzî 1954, I; s.821-822; Aynî 1992, s.508; İbn Tağrıberdî (t.y.), s. 99.

⁶⁰ Lâcîn'in tam adı *es-Sultânü'l-Melikü'l-Mansûr Hüsameddin Lâcîn el-Mansûrî*'dir.

⁶¹ Sultan Hüsameddin Lâcîn'in saltanat dönemi için bkz. Baybars el-Mansûrî 1998, s.311-323; Nüveyrî 2004, s.197-232; İbn Devâdârî 1971, s.365-383; İbn Habîb 1986, I; s.194-211; Safedî

Emîr Bedreddin Beyserî'nin taşıdığı çetirin⁶² altında Sultan için saltanat alayı ile geçit merasimi düzenlenmiştir. Bu merasimler uğradıkları her yerde tertip edilmiştir. Sultan ve maiyetindekiler 9 Safer 696/7 Aralık 1296 Perşembe günü muhalif bir hareketle karşılaşmadan Mısır'a ulaşmışlardır. Bir gün sonra Cuma günü sarayda Kal'atü'l-Cebel'de Lâcîn tahta oturmuş ve cülûs merasimi düzenlenmiştir. Halifenin ahidnâmesi⁶³ okunarak da saltanat hukuken meşruiyet kazanmıştır. Bunun yanında üst düzey emîrler ve devlet ricali Sultana bağlılık yemini etmişlerdir.⁶⁴ Geçit merasimi ise 15 Safer/13 Aralık Perşembe günü tertip edilmiş Sultan Lâcîn süslenmiş Kahire sokaklarında saltanat şiarıyla at üzerinde halkı selamlarken kıdemli emîrler ve devlet adamları yaya olduğu halde Kahire'yi bir baştan bir başa yürüyerek tören tamamlanmıştır.⁶⁵ Böylece teamüllere göre saltanat için gerekli ritüeller tamamlanmış olur. Akabinde de idari, askeri ve mali görevlere yeni atamalar yapılarak yeni bir dönem başlar. Emîrlerden Şemseddin Kara Sungur saltanat nâibliğine, Seyfeddin Sâlâr üstadârlığa, Seyfeddin Bektemür es-Silâhdâr emîr-i cândârlığa, Seyfeddin el-Hâc Bahadır el-Halebî hâcibliğe, es-Sâhib Fahreddin b. el-Halîlî vezirliğe ve Seyfeddin Kıpçak da Şam nâibliğine atanmışlardır.⁶⁶ Atamalara baktığımızda kıdemli emîrler önemli mevkilere atanmış aynı zamanda memlûk grupları açısından da dengeli bir paylaşım dikkate alınmıştır. Şüphesiz devletin kuruluş aşamasında büyük emekleri geçen hatta uzun süre devletin idari ve askeri kadrolarında istihdam edilen Bahriyye⁶⁷ memlûkleri ile Burciyye⁶⁸

1998, IV; s.165-176; Makrizî 1954, I; s.820-865; Makrizî (t.y.), II, s.239; Aynî 1992, s.507-551; İbn Tağriberdî (t.y.), s.85-114; İbn İyas 1975, I; s.394-401; Kopruman 1992a, s.481-482.

⁶² Hükümdarlık alâmeti olan çetr sultanlar için taşınan bir şemsiyedir. Memlûklerde yeşil ipekten mamûl altın yaldızla süslü olup tepesinden gümüşten yapılmış bir kuş vardır. El-Kubbe ve't-Tayr şeklinde geçer. Çetr için bkz. Taneri 1993, s. 293-294.

⁶³ Halife ahidnâmesi ya da menşûru, saltanat şiarının önemli bir parçasıdır. Halife Hâkim Biemrillah adına münşi Şehabeddin Mahmud el-Halebî tarafından kaleme alınan menşûr için bkz. Kalkaşendî 1916, X; s. 54-58; Hammâde 1978, s. 135-140.

⁶⁴ Nüveyrî 2004, s. 198; İbn Kesir 1998, XVII; s. 694.

⁶⁵ Makrizî 1954, I; s.823. İbn Tağriberdî Makrizî'den farklı olarak 20 Safer Pazartesi gününü verir. İbn Tağriberdî (t.y.), s. 87.

⁶⁶ İbn Devadâri, Seyfeddin Kıpçak'ın Lâcîn'e yemin ederken Dumaşk nâibliğini vermesi şartını ileri sürdüğünü Lâcîn'in de kabul ettiğini nakleder. İbn Devadâri 1971, VIII, s.367. Baybars el-Mansûrî 1998, s.313; Nüveyrî 2004, s.198; Aynî 1992, s.508; Makrizî 1954, I; s.823; İbn Tağriberdî (t.y.), s.87.

⁶⁷ Memlûk Türk Devleti'nin kurucu kadrolarının yetiştirdiği askeri bir birliktir. Eyyûbi Sultanı Salih Necmedin Eyyûb (1240-1249) tarafından Nil nehrindeki Ravza adasında özel olarak eğitilen memlûklerdir. Sultan Salih Eyyûb'e nisbetle *el-Memâlikü's-Sâlihiyye* ya da Nil nehrine Araplarca, Nil denizi (Bahru'n-Nil) denilmesinden hareketle de *el-Memâlikü'l-Bahriyye* yani Bahri Memlûkler olarak isimlendirilmişlerdir. Ayalon 1954, s. 944-945; Kopruman 1991, s. 512; Kopruman 1992a, s.436-439.

⁶⁸ Memlûk Sultanı Kalavûn, yaşanan taht mücadelelerini dikkate alarak, saltanatının ilk yıllarında

memlûklerine mensup emîrler oldukları dikkat çekicidir. Yeni yönetim bu iki grup arasında dengeli bir şekilde yapılmıştır. Üstâdârlık gibi sarayda Sultandan sonra önemli bir mevkie Bahriyye'den Seyfeddin Sâlâr getirilirken Saltanat nâibliği gibi Mısır genelinde siyasi meselelerde etkili olan bir mevkie de Burciyye'den Seyfeddin Kara Sungur getirilmiştir. Böylece devletin en güçlü emîrlerinin birçoğu yeni yönetimde yer almıştır.

Mısırlılar Lâçîn'in sultan olmasını sevinçle karşılamışlar ve bu sevinçlerini haklı çıkaran bazı gelişmeler yaşanmıştır. Sultan ve beraberindekilerin Mısır'a girmesiyle gıda fiyatları yarı yarıya düşmüş, cülûs sonrası yedi gün boyunca yağın yağmurlarla Mısırlılar hasretle bekledikleri rahmete kavuşmuştur. Kuraklık, kıtlık, veba derken çaresizlik içinde kıvranan halka bu yağmurlar moral olmuştur.⁶⁹

2. Lâçîn Dönemi İç Siyaset

Başkentte gösterişli törenler ve göz alıcı merasimler tertip edilirken önemli bir sorun vardır. Tahttan indirilen ve Şam'a sığınan zorla uzaklaştırılan Ketboğa'nın tavrının ne olacağı merak konusudur. Olası bir hamleye karşı yollar tutulmuş, posta teşkilâtı tedbirler almıştır. Bu arada başkentte düzenlenen saltanat törenlerine benzer kutlamalar eyaletlerde de tertip edilmeye başlanmıştır. Önce Safed⁷⁰ daha sonra da Nablus⁷¹ ve Kerek⁷²'te şenlikler düzenlenmiştir. Şüphesiz kutlamaların eyaletlerde tertip edilmesi yeni sultanın kabulü anlamına gelmekte Ketboğa aleyhine bir durum olarak gelişmektedir. Gelişmelerden haberdar olan sâbık Sultan Ketboğa, haberlerin doğruluğunun kesinleşmesi üzerine çaresizce Lâçîn'in sultanlığını kabul etmek zorunda kalır. Halefi Lâçîn'e mektup yazıp itaatini bildirir: "*Sultan Lâçîn benim hüşdâşımdır. Ben onun hizmetindeyim. Ona itaat ediyorum. Sultan bana mektup yazıp durumumu bildirinceye kadar kale odalarından birinde otururum*"⁷³ diyerek teslimiyetçi bir tavır sergilemiş ve olası kan dökülmesinin önüne geçmiştir. Lâçîn'in kararı gelinceye kadar Dımaşk kalesinde muhafaza edilmiştir. Çok geçmeden de 1 Rabiulevvel 696/28 Aralık 1296 Cuma günü hutbeler el-

yeni bir memlûk grubu oluşturmuştur. Kafkas kökenlileri seçerek Kal'atü'l-Cebel'in burçlarına yerleştirir. İkamet ettikleri yere nispetle Burcî memlûkleri (el-Memâlikü'l-Burciyye) denilmiştir. Ayalon 1954, s. 1324-1325; Koprman 1992b, s.419-420.

⁶⁹ Makrîzî 1954, I; s.823; İbn İyas 1975, s.394.

⁷⁰ Safed, bugün İsrail sınırları içerisinde, Kuzey Filistin'dedir. Gülsoy 2008, s.445-447.

⁷¹ Filistin'de tarihi bir şehir. Buzpınar 2006, s. 265-268.

⁷² Memlûkler döneminde nâiblik merkezi olan Kerek günümüzde Ürdün toprakları içerisinde bir yer olup müstahkem bir kalesi vardır. Kerek hakkında bkz. Bilge 2002, s.278-279.

⁷³ Ebü'l-Fidâ 1997, s.382; İbnü'l-Cezerî 1998, s.333; Nüveyrî 2004, s.199-200; Makrîzî 1954, I; s.824-325; İbn Tağriberdî (t.y.), s.65.

Melikü'l-Mansûr unvanıyla Sultan Lâçîn adına okunur. Ardından da Emîr Hüsameddin Üstâdâr bir grup asker ile Dımaşk'a gelerek emîrleri toplayıp kadıların huzurunda Sultan Lâçîn'in mektubunu okumuştur. Mektupta kısaca yeni Sultanın tahta oturup cülûs törenlerinin yapıldığı halifenin hil'at giydirdiği ve saltanatı için taklîd⁷⁴ yazıldığından bahisle resmen sultan olduğu bildirilmektedir. Daha sonra da Emîr Seyfeddin Câgân el-Hüsâmî'nin başkentten gelmesinin ardından emîrler Hüsameddin Üstâdâr ve Küçkün ile Dımaşk Kâdî'l-Kudât'ı Bedreddin b. Cemâa'nın hazır bulunduğu bir oturumda Ketboğa yemin edip sadakatini bildirmiştir (11 Rabiulevvel 696/7 Ocak 1297). Ketboğa'nın niyetinin halis olduğu anlaşılmalı ayrıca Lâçîn'in belirleyeceği bir yerde ikamet edeceğine kimse ile yazışıp görüşmeyeceğine dair söz vermiştir. Gelişmeler üzerine Sultan Lâçîn, Ketboğanın teslimiyetçi tavrını ödüllendirerek "*İsteseğ yakalardık, o bizim hûşdâşımızdır*" şeklinde sâbık sultanı kucaklamış kimse ile yazışmaması şartıyla Ketboğa'yı ailesi ve memlûkleriyle Sarhad'a göndermiş. Daha sonra da buraya nâib olarak atamıştır.⁷⁵ Ketboğa'nın teslimiyeti ve sadakati ödüllendirilmiştir. Sonuç olarak Lâçîn'in Dımaşk saltanat nâibi olarak atadığı Emîr Seyfeddin Kıpçak'ın 16 Rabiulevvel/12 Ocak Cumartesi günü Dımaşk'ta idareyi ele almasıyla en ufak bir çatışma olmadan Ketboğa'nın teslimiyetçi yapısı Lâçîn'in de hoşgörüsü sayesinde iktidar değişimi kan dökülmeden sühuletle halledilmiştir. Aslında yaşananlar Memlûk siyasetinde geleneğin dışında yaşanan ilginç gelişmelerdir. Makrîzî, Ketboğa'nın daha önce hizmetinde çalışan emîrlerin huzurundaki itaatkâr tavrına değinerek ibretlik bir an olduğunu vurgulamıştır.⁷⁶ Bunun yanında Memlûk sultanları içerisinde bahtsız bir sultan olduğu kadar talihtir olduğunu söylemek de mümkündür. Nitekim Memlûk saltanat geleneğinde sultanların saltanatı terk etmeleri ya eceliyle ya da suikastla ölmeleri veya sultan çocuğu iseler sürgün edilmeleri ile son bulmuştur. Ketboğa ise farklı bir soydan (Moğol) gelişinin yanında İbn Tağriberdî'nin açıkça dile getirdiği gibi sıra dışı bir sultan olarak tahttan indirildikten sonra Suriye bölgesinde nâiblik yapmış hatta bu görevini vefatına kadar sürdürmüştür.⁷⁷ Nitekim Sultan Nâsır Muhammed'in ikinci saltanat döneminin ilk günlerinde 6 Cemaziyelevvel 698/9 Şubat 1299 günü Hama'ya nâib olarak atanmış.⁷⁸ Hastalanarak vefat ettiği

⁷⁴ Taklîd; Sultan adına saltanat nâibi, eyalet nâibleri ve vezirler gibi üst düzey memurların tayini, azli gibi hususlarda kaleme alınan resmi yazılardır. Ömerî 1992, s.112.

⁷⁵ Nüveyrî 2004, s.201; İbnü'l-Cezerî 1998, s.336; Makrîzî 1954, I; s.825-826; İbn Tağriberdî (t.y.), s.67; İbn Hacer 1972, IV; s.308.

⁷⁶ Makrîzî 1954, I; s.901.

⁷⁷ İbn Tağriberdî (t.y.), s.69.

⁷⁸ Baybars el-Mansûrî 1998, s.326; İbn Devâdârî 1960, s.7; Nüveyrî 2004, s.234; İbn Habîb 1986, s.213; Makrîzî 1954, I; s.876; İbn Tağriberdî (t.y.), s.116.

702/1303 yılı Kurban bayramına (10 Zilhicce 702/26 Temmuz 1303) değin Hama nâibliği görevini tam bir itaat ve teslimiyet ruhu ile sürdürmüştür.⁷⁹

Sultan Lâcîn hükümeti kurup Ketboğa meselesini hallettikten sonra ilk icraatı Uyratlar grubunun liderlerini tutuklatmasıdır. Turgay, Köktay, Ulus ve diğer Uyrat liderlerinin hepsi tutuklanıp İskenderiye'ye hapsedilmiştir. Ayrıca Uyratlara mensup insanlar dağıtılarak bir kuvvet teşkil etmemeleri için tedbirler alınmıştır.⁸⁰ Lâcîn'in bir diğer icraatı siyasi tutuklu bir grup emîri serbest bırakmasıdır. Bu emîrler Dimyat, İskenderiye ve Kal'atü'l-Cebel'de tutuklu bulunan kıdemli emîrlerdir. Bunlardan birisi adından uzun süre söz ettirecek hatta kısa süreliğine saltanat makamına oturacak olan Emîr Rukneddîn Baybars el-Çaşnigîr (708-709/1309-1310)⁸¹ başta olmak üzere Seyfeddîn Birliğı el-Eşrefî, Şemseddin er-Ruknî es-Silâhdâr ile diğer Sultan memlûklerine mensup bir grup emîrdir. Baybars el-Çaşnigîr'e Mısır'da emîrlik tevcih edilirken Seyfeddîn Birliğı de emîr olarak atandığı Dımaşk'ta iktâ tahsis edilerek burada görevlendirilmiştir. Ayrıca Lâcîn'in kendi memlûklerine emîrlik tevcih ettiği görülür. Mengü Temür (ö. 698/1298)⁸² Aydoğdu, Baydara Çağân ve Bahadur el-Muizzî emîrlik tevcih ettiği memlûklerinden bazısıdır.⁸³ Sultan, siyasi tutuklu emîrleri hapisten çıkarıp taltif ederken kendi memlûklerine de emîrlik tevcih ederek kırgın olan kıdemli emîrlerin gönlünü alırken kendi memlûklerine de idari görevler vermiştir. Sultanın bir diğer siyasi hamlesi de sâbık sultanlardan genç yaştaki Nâsır Muhammed'i annesiyle beraber Mısır'dan uzaklaştırmasıdır. Ketboğa genç Sultanı saraydan uzaklaştırarak kale odalarından birinde göz hapsine almış idi.⁸⁴ Burada annesiyle birlikte kafes hayatı yaşayan Nâsır Muhammed, yaklaşık üç yıl kalede ikamet ettikten sonra başkentte kalmasına lüzum kalmadığı gerekçesiyle Lâcîn tarafından Kerek'e gönderilmiştir (4 Rabiulevvel 697/20 Aralık 1297).⁸⁵ Nâsır Muhammed'in vasisi Mâlîki Kâdî'l-Kudât'ı Zeyneddîn Ali b. el-Mahlûf'u çağırarak Lâcîn; "*en-Nâsır Muhammed efendimin oğlu olup vallahi ben de onun nâibiyim. Devleti idare edebilecek güce ulaşınca kadar onun yerine nâibi olarak devleti ben yöneteceğim. Bu durumda uygun olanın Nâsır'ın Kerek'e gitmesidir. Amacım onu uzaklaştırmak*

⁷⁹ Nüveyrî 2004, s.202; İbn Dokmak 1999, s.99; Makrîzî 1954, I; s.826; İbn Tağriberdî (t.y.), s.68. Ölümü hakkında bkz. Nüveyrî 2004, s.40-41.

⁸⁰ Aynî 1992, s.513.

⁸¹ Sultan Baybars el-Çaşnigîr hakkında bkz. Kanat 1998, s. 97-120.

⁸² Mengü Temür hakkında bkz. İbn Tağriberdî 1984, XI; s.287.

⁸³ Baybars el-Mansûri 1998, s.314-315; Nüveyrî 2004, s.202-203; Aynî 1992, s.513; Makrîzî 1954, I, s.826-827.

⁸⁴ Nüveyrî 2004, s.208; Makrîzî 1954, I; s.807; İbn Tağriberdî (t.y.), s.50.

⁸⁵ Baybars el-Mansûri 1998, s. 314; İbn Devâdârî 1971, c. VIII, s.370; İbn Habîb 1986, I; s. 204-205; İbn Dokmak 1999, s.101; Nüveyrî 2004, s.208; İbnü'l-Cezerî 1998, s. 389; Ebü'l-Fidâ 1997, s. 371; Makrîzî 1954, I; s. 832-833; İbn Tağriberdî (t.y.), s. 90.

değil onun için saltanatı muhafaza etmektir” diyerek kadının önce gönlünü daha sonra da onayını almıştır.⁸⁶ Makrîzî'nin aktardığına göre Lâcîn, Nâsır Muhammed'e hitaben “*Bunların (ümera) seni Sultan olarak göreceklerini bilseydim, vallahi tahtı sana devrederdim. Ben senin ve babanın memlûküyüm. Tahtı senin için koruyacağım. Sen Kerek'e git orada rahat edersin. Büyüyüp devleti yönetecek hale geldiğinde tahtına oturursun. Tek şartım da Hama sahibi gibi*⁸⁷ *Dimaşk'ı bana vermindir”*. Bu sözleri duyan Nâsır Muhammed kendisini sağ bırakacağına dair yemin etmesini isteyince her ikisi de karşılıklı olarak sözlerine sadık kalacaklarına yemin etmişlerdir. Böylece karşılıklı teminatlar alındıktan sonra Nâsır Muhammed, annesi ve memlûkleriyle beraber emîrlar Seyfeddin Sâlâr, Seyfeddin Bahadır el-Hamevî, Taydemîr Çûbaş ve Argun ed-Devâdâr eşliğinde Safer ayının sonlarında Kahire'yi terk ederek 4 Rabiulevvel 697/20 Aralık 1297'de Kerek'e ulaşmışlardır.⁸⁸

Emîr Seyfeddin Bahadır el-Hamevî, Nâsır Muhammed'in lalası olarak atanırken Kerek nâibi Cemaleddin Akkuş el-Eşref de hizmetine verilmiştir.⁸⁹ Çok sarp bir kale olan Kerek güvenlik açısından muhkem bir yer olmasının yanı sıra bereketli toprakları, geniş bahçeleriyle önemli bir tarım merkezidir. Ayrıca Kahire ile Şam arasındaki önemli bir güzergâh üzerinde olması hasebiyle bir yerde de kontrol altındadır.⁹⁰ Dolayısıyla Nâsır Muhammed'in güvenli bir yerde yaşaması Lâcîn için son derece önemlidir. Lâcîn, nâibi olarak büyüyünceye kadar devleti onun adına sözde yönetecek, zamanla da tüm dengeleri lehine çevirerek seleflerinden Sultan Kutuz'un Nureddin Ali'yi,⁹¹ Sultan Eşref Halil'in de Sülemiş'i İstanbul'a sürgün ettiği⁹² gibi gerektiğinde Nâsır Muhammed'i ülke dışına sürgün edecektir. Dolayısıyla otoritesini tesis etme yönündeki politikası çerçevesinde Nâsır Muhammed'i başkentten uzaklaştırmıştır. Ayrıca güçlü ve nüfuzlu her emîrin siyasi maharetine göre Sultan olabildiği bir saltanat yapısı⁹³ içerisinde Lâcîn, ne

⁸⁶ Nüveyrî 2004, s. 208.

⁸⁷ Memlûk devletinde eyaletlerde nâib ünvanlı memlûk kökenli emîrlar yöneticilik yaparken Hama'yi “*melik*” ünvanlı Eyyübî hanedanına mensup idareciler 742/1341 yılına kadar yönetmiştir. Tarihçi Ebü'l-Fidâ da bunlardan birisidir.

⁸⁸ Makrîzî 1954, I; s. 832-833; İbn Tağrıberdî (t.y.), s. 90.

⁸⁹ Baybars el-Mansûrî 1998, s.314; İbn Devâdârî 1971, s.370; Nüveyrî 2004, s.208.

⁹⁰ el-Bühayt 1976, s.87.

⁹¹ Sultan Kutuz Ali'yi önce Dimaşk'ta hapsedirmiş daha sonra da Bizans'a sürgüne göndermiştir. İbn Devâdârî 1971, s. 33-39; Makrîzî 1954, I, s. 417-418,

⁹² Baybars'ın oğlu Sülemiş tahta üç ay kaldıktan sonra önce Kerek'e daha sonra Kalavun tarafından Kahire'ye getirilmiş ve Eşref Halil döneminde de uzun zamandır tutuklu bulunan diğer kardeşi Hıdır ve Annesi ile İstanbul'a sürgün edilmişlerdir. Nüveyrî 2004, s. 15-17, 135-136; İbn Tağrıberdî 1984, c. VI, s. 13-14.

⁹³ Memlûk saltanat yapısı hakkında bakınız. Sağlam 2015a.

emîrlere ne de Nâsır Muhammed'e verdiği sözlerinde durmuş, hızlı bir şekilde otoritesini güçlendirme çabasına girişmiştir.

Lâçîn'in Nâsır Muhammed'e gönderdikten sonra önemli bir icraatı da kalede sığıntı gibi yaşamakta olan halifeyi kaleden çıkarıp rahat edeceği Menâzıru'l-Kebeş'e⁹⁴ nakletmesidir. Halife el-Hâkim bi-Emrillah Ebu'l-Abbas Ahmed el-Abbâsî kaleye Sultan Eşref Halil tarafından yerleştirilmiştir. Lâçîn halifeyi yeni yerine taşımakla kalmamış kendisine ve ailesine gelirler tahsis edip hac için Hicaz'a göndermiştir.⁹⁵ Memlûk siyasetinde teorik olarak sultanın üstünde yer alan halife tahta yeni oturan sultan için yayınladığı ahidnâme ile saltanatına siyasi ve dini meşruiyet kazandırmaktan saltanat törenlerinin önemli bir parçası olmaktan da öteye geçmemiştir. Yine Sultan Lâçîn'in önemli bir girişimi de daha önce Sultan Eşref Halil tarafından İstanbul'a sürülen Sultan Baybars'ın ailesini getirtmesidir. Lâçîn Sultan Baybars'ın kızlarından birisi ile evlidir. İstanbul'a sürülen ve burada vefat eden Sultan Baybars'ın oğlu Sülemiş'in mumyalanmış naaşı ile annesi ve kardeşi Hıdır'ı Kahire'ye getirtmiştir.⁹⁶

Lâçîn Sultan Baybars'ın ailesini sürgün edildiği İstanbul'dan getirterek Mısırlıların gönlünü almış ancak bunun yanında Nâsır Muhammed'i Kerek'e göndererek de Kalavun ailesine sıcak bakanlara gözdağı vermiştir. Böylece Memlûk siyasi yapısında babasının yerine tahta çıkan varisleri sürgün etme⁹⁷ teamülü gerçekleşmiştir.

Lâçîn saltanatı boyunca Mısırlılara iyi davrandığı gibi yardımsever kişiliği sayesinde de onların sevgisini kazanmıştır. Katlinden sorumlu olduğu Eşref Halil suikastı sonrası bir süre saklandığı Tolunoğlu Camii'ni tamir ettirip vakıflar tahsis etmiş yeniden hizmete açmıştır.⁹⁸ O, Eşref Halil suikastı sonrası camide üç gün saklanmış, sağ salim süreci atlattırsa burayı yenilemeyi ve burada hayır işleri yaptırmayı adanmıştır. Ayrıca caminin yenilenmesi sırasında özenli

⁹⁴ Tolunoğlu Caminin yanında Yeşkur dağı üzerine bina edilen Menâzıru'l-Kebeş ilk halifenin de bir müddet ikamet yeri olmuştur. Menâzıru'l-Kebeş hakkında bkz. Makrîzî 1954, II; s.133.

⁹⁵ Baybars el-Mansûrî 1998, s.315; Nüveyrî 2004, s.203-204; Makrîzî 1954, I; s.828.

⁹⁶ Nüveyrî 2004, s.207; Baybars el-Mansûrî 1998, s.315; Makrîzî 1954, I; s.827-828, 831.

⁹⁷ Daha önce 106 ve 107 nolu dipnotlarda belirttiğimiz gibi verasetle tahta oturan genç Sultanlar sürgüne gönderilmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. İbn Devâdârî 1971, s.33-39; Nüveyrî 2004, s.15-17, 135-136, 294, 299-300; Baybars el-Mansûrî 1998, s.286-287; Makrîzî 1954, I; s.417-418; İbn Tağrıberdî 1984, VI; s.13-14.

⁹⁸ Sultan Lâçîn, kurtuluşunun ve Sultan oluşunun lütfu olarak camiye vakıflar tahsis edip tefsir, hadis, fıkıh (dört mezhebe göre), tıp dersleri için müderrisler tayin ettirir. Halkın irşadı için vaizler atanır, yetimlerin okuması için hocalar görevlendirilir. Sultan, Emîr Alemüddin Sencer ed-Devâdârî'yi görevlendirerek 20 bin dinarı ve kendi malından birçok emlakı ayırarak caminin vakfına tahsis eder. Baybars el-Mansûrî 1998, s.315; Nüveyrî 2004, s.203; Makrîzî 1954, I; s.827; Makrîzî (t.y.), II; s.268; İbn Tağrıberdî (t.y.), s.106-107.

davranılmasını emrederek titiz bir şekilde çalışılmasını ve her şeyin yerli yerince yapılması hususunda emirler vermiştir. Bunların yanında Sultan birçok mescidi tamir ettirerek kullanıma hazır hale getirmiştir.⁹⁹ Aslında Lâcîn bu davranışlarıyla hem adağını yerine getirmekte hem de Eşref Halil suikastından dolayı halkın gözünde aklanmak istemektedir. Yine Sultanın sık sık oruç tutması, şarap içenleri cezalandırması, altın sırmalı kaftan giyimini yasaklaması, yetimleri himaye etmesi, hâsılı dindar kişiliği ve ilim adamlarına saygısı, halk yararına vakıflar tahsis etmesi gibi güzel vasıfları kaynaklarda zikredilir. Her zamanki gibi meydanda oynadığı bir çevgân¹⁰⁰ oyununda kolu kırılınca halk iyileşmesi için dua etmiştir. Çok geçmeden birkaç ay sonra Sultanın iyileştiğine dair haberler yayılınca herkes sevinmiş Kahire’de şenlikler tertip edilmiştir.¹⁰¹

Lâcîn’in iç politika ile alakalı olarak öne çıkan bir gelişme de Çukurova Ermenileri üzerine bir sefer düzenlenmesini emretmesidir. Aslında dış politika meselesi olan bu sefer ile kıdemli emirleri başkentten uzaklaştırma düşüncesi öne çıkar.¹⁰² Aşağıda dış politika başlığı altında detaylı olarak ele alacağımız bu girişimi başkentte kendi otoritesini tesis etmek için yapılmış bir hamle olarak değerlendirmek mümkündür. Yine iç politikayla alakalı Sultanın otoritesini tesis etme yönünde siyasi ve ekonomik hamleleri söz konusudur.

3.Lâcîn Dönemi Dış Siyaset

3.1.Çukurova Ermenileri ile İlişkiler

Haçlıların kutsal topraklara inmesiyle Çukurova bölgesinde bir devlet kurmayı başaran Çukurova Ermenileri, Moğolların bölgeye gelmesiyle de İlhanlılara tâbi siyasi bir yapıda varlıklarını idame ettirmişlerdir.¹⁰³ Haçlılar ve Moğollar ile işbirliği yaparak Müslümanlar aleyhinde girişimlerde bulunan Ermeniler sık sık Memlûklerin bölgeye sefer düzenlemesiyle yüzleşmişlerdir.¹⁰⁴ Bu bağlamda Lâcîn, Sultan Eşref Halil zamanında yapılan bir anlaşmaya¹⁰⁵

⁹⁹ Aynî 1992, s.515.

¹⁰⁰ Çevgân, Ortaçağ’da Orta ve Uzakdoğu saraylarında oynanan bugünkü polo oyununa benzeyen atlı top oyunudur. Halıcı 1998, s.294-295. Ayrıca Memlûk Sultanlarının törensel bir ortamda oynadıkları çevgân oyunu hakkında bkz. Kalkaşendî 1914, IV; s.47.

¹⁰¹ İbnü’l-Cezerî 1998, I; s. 386-387; İbn Kesir 1998, XVII; s.702-703; Makrîzî 1954, I; s.831; İbn Tağriberdî (t.y.), s.88-89.

¹⁰² İbn Haldun 2001, s.470; Stewart 2011, s.107.

¹⁰³ Ömerî 1992, s.72; Kalkaşendî 1915, VIII; s.29; Simbat Vekayinâmesi 1946, s.68; Turan 2004, s.249; Ersan 2007, s.155-15. Ermeni Kralı I. Hetum ile Moğol Hanı Mengü Han arasında imzalanan anlaşma metni için bkz. Oktay 2007, s.275-279; Galstyan 2005, s.128-131. Memlûkler ile Çukurova Ermenileri arasındaki siyasi ilişkiler için bkz. Akkuş 2011.

¹⁰⁴ Memlûk Ermeni Münâsebetlerinin genel bir değerlendirmesi için bkz. Yiğit, 2015.

¹⁰⁵ Sultan Eşref Halil, Akka, Sur, Sayda, Aslis, Antartus ve Rumkale’nin fetihlerini gerçekleştirdikten sonra Çukurova bölgesine sefer hazırlıklarına girişir. Gelişmeler üzerine

riayet edilmediği gerekçesiyle bölgeye sefer düzenlenmesi emrini vermiştir. Aslında O, İlhanlı iç siyasetinde yaşanan taht kavgalarını¹⁰⁶ ve Ermeni Kralı II. Hetum (1289-1292/1295-1296/1298-1307)'un tahttan indirilip yerine kardeşi Simbat'ın geçmesini fırsata dönüştürmek istemektedir. Bunun yanında Ermeniler, başkent Kahire'de yaşanan taht kavgalarından dolayı İlhanlılar ile yakınlaşmışlardır.¹⁰⁷

Emîr Bedreddin Bektaş önderliğinde emîrlere Hüsameddin Lâcîn er-Rûmî Üstâdâr, Şemseddin Aksungur ve birçok emîrin katıldığı on bin kişilik bir ordu 697 yılı Cemaziyevvel ayında (Şubat-Mart 1298) sefer için harekete geçmiştir. Ordu 5 Cemaziyelahir 697/20 Mart 1298 tarihinde Dımaşk'a girmiş buradan emîrlere Rukneddin Baybars el-Acemî ile Seyfeddin Küçkün komutasındaki takviye Dımaşk birlikleriyle ilerleyişini sürdürmüşlerdir. Güzergâh üzerinde Emîr Alemüddin Aydoğdu komutasındaki Safed askeri ile bir grup Trablus askeri ve Hama sahibi Melik Muzaffer komutasındaki Hama askeri de asıl orduya katılmışlardır. Memlûk ordusunun bölgeye intikalini öğrenen Ermeni Kralı Sultana elçi göndermiş, acımasını ve lütufta bulunmasını istemişse de bu talep karşılık bulmamıştır. Bu arada Sultan Lâcîn, Çukurova'ya doğru ilerleyen ordunun arkasından ikinci bir birliği Emîr Alemüddin Sencer ed-Devâdârî komutasında göndermiş Halep'te asıl orduya yetişmişlerdir. Ordu buradan kalabalık bir asker ile iki grup halinde Çukurova bölgesine inmişler. Emîr Bedreddin Bektaş komutasındaki grup Bağrâs¹⁰⁸ üzerinden İskenderun'a geçip Telhamdun'a girerken Hama sahibi Melik Muzaffer ile Emîr Alemüddin Sencer ed-Devâdârî komutasındaki grup ise Ceyhan nehrine doğru ilerlemiştir. Her iki grubun birleşerek 4 Recep 697/22 Ekim 1297 Salı günü Sis (Kozan) Derbend'ine girmişlerdir. Burada yapılan toplantıda Emîr Sencer'in ısrarıyla taarruz kararı alınmıştır. Emîr Bektaş'ın emri ile önce Ceyhan nehri kesilmiş. Daaha sonra ordu bölgeyi yakıp yıkarak talan ederek bolca ganimet toplanmıştır. Sonuçta da

Ermeni Kralı'nın elçileri Sultana hediyeler sunarak Dımaşk'ta bir anlaşma imzalanır. Anlaşma ile Besni, Maraş ve Telhamdun kalelerinin teslimi söz konusudur. İbnü'l-Cezerî 1998, s.149; İbn Devâdârî 1971, s.340; Nüveyrî 2004, s.157; Makrîzî 1997, s.240; Kılıç 2010, s.152-156.

¹⁰⁶ Gâzân Han, babası Argun'dan sonra tahta çıkan Geyhatu'nun 24 Mart 1295 tarihinde öldürülmesiyle İlhanlı tahtına oturan Hülagü'nün torunu Baydu (1295)'nin hükümdarlığını kabul etmemiş ve vezir Nevruz'un desteği ile İlhanlı tahtına oturmayı başarmıştır (3 Kasım 1295). Ancak sükûnet sağlanamamış Anadolu'da önce Baltu İsyanı (Eylül 1296-14 Ekim 1297) daha sonra da Memlûklerle mektuplaştığı iddiasıyla bir kumpasla öldürülen vezir Nevruz'un isyanı (27 Mart-14 Ağustos 1297) söz konusu olmuştur. Reşidüddin 2013, s.234-276; Turan 2004, s.631-640; Stewart 2011, s.128-136; Özgüdenli 2009, s.118-136.

¹⁰⁷ Stewart 2011, s.106; Ersan 2007, s.218.

¹⁰⁸ İskenderun-Antakya yolu üzerindeki Amanos dağlarında Belen Geçidi girişindeki konak yeri. Günümüzde Hatay vilâyetinin Belen ilçesine bağlı Ötençay adında bir köydür. Halaçoğlu 1991, s. 450-451.

Maraş, Telhamdun, Nüceyme ve bölgedeki irili ufaklı birçok kalenin kimi mancınık kullanılarak kimi uzun kuşatmalar sonrası ele geçirilmiştir. Çatışmaların sürdüğü bir sırada başkentten Sultan adına gelen mektuplarda emirlerin bölgeyi tamamen fethetmeden dönmeleri aksi takdirde iktâlarının ellerinden alınacağı şeklinde tehditvâri bir mektup ulaşmıştır. Bu tehdit emirleri teşvik etmiş bölgedeki stratejik açıdan önemli on bir kale daha ele geçirilmiştir. Fetihler sonrasında Dımaşk emirlerinden Emîr Seyfeddin Esendemîr bölgeye nâib olarak atanmıştır. Ancak gelişmeler üzerine İlhanlıların bölgeye geldiklerine dair haberlerin duyulmasıyla ganimetleri ve toplanan vergileri Ermenilere satan Esendemîr emrindeki birliklerle bölgeyi terk etmiştir. Ordu Halep'e dönmüş Kış şiddetli geçtiğinden burada istirahat etmişlerdir.¹⁰⁹

İbn Tağriberdi, Lâcîn'in söz konusu sefer sonucunda ele geçirilen yerlere üst düzey emirleri atayarak başkentten uzaklaştırmayı düşündüğünü böylece kendi otoritesini tesis etmek için bir fırsat olarak kullandığını yazar.¹¹⁰ Son olarak aşağıda ele alacağımız üzere Sultan Lâcîn suikast sonucunda öldürüldüğünde Ermeniler üzerine gönderilen ordu henüz Kahire'ye dönmemiş idi.

3.2. İlhanlılar ile İlişkiler

İlhanlılar kuruluş döneminden beri vazgeçilmez dış politika esaslarından birisi olan Suriye'yi ele geçirme siyaseti merkezinde hareket etmişlerdir. Gâzân Han (694-703/1295-1304) bu politika çerçevesinde selefleri gibi sefer hazırlıklarını tamamlayıp Suriye üzerine yürümeye hazırlandığı sırada Anadolu Emîru'l-Ümerâ'sı Sülemiş'in isyanı ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu isyan çok geçmeden Memlûk Türk Devleti'nin de dâhil olduğu bir mesele haline dönüşmüştür. Sonuçta da iki devleti savaşa sürükleyen bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han, Hülâgû (654-663/1256-1265) döneminden beri sürdürülen fakat bir türlü gerçekleşmeyen Suriye'yi işgal etmek için 70 bin kişilik kalabalık bir İlhanlı ordusu hazırlamıştır.¹¹¹ Gâzân kendisine isyan eden Baltu isyanının bastırılmasında büyük yararlılıklar gösteren Sülemiş b. Afâl b. Baycu'yu¹¹² 25 bin kişilik bir ordu ile Anadolu'ya

¹⁰⁹ İbn Devadârî 1971, s.369-370; Nüveyrî 2004, s.212-216; Aynî 1992, s.528; Makrîzî 1954, I; s.833, 837-841; İbn Tağriberdi (t.y.), s.89.

¹¹⁰ İbn Tağriberdi (t.y.), s.101.

¹¹¹ İbn Devadârî 1960, s.8. İbn Devadârî, 698 yılının Recep ayı sonlarında (Nisan 1299) Halep yakınlarında bir yerleşim yeri olan Bîre'den gelen İbnü'l-İmad adlı birisinin Gâzân'ın Suriye'yi işgal için 70 bin kişilik bir Moğol ordusu hazırladığı haberini getirdiğini nakleder.

¹¹² İbn Devadârî, Sülemiş'in künyesini Sülemiş b. Bâkbû b. Bâcû (Baycu) olarak verirken İbn Tağriberdi, Sülemiş b. Abacû olarak zikreder. İbn Devadârî 1960, s.8; İbn Tağriberdi (t.y.), s.117. Faruk Sümer, Yünîni'den naklen, Sülemiş b. Uvek b. Baycu şeklinde verir. Sümer 1969, s.33.

göndermiştir. Sülemiş, Gâzân'dan aldığı emîr üzerine Anadolu'da İlhanlı otoritesi açısından gerekli tedbirleri aldıktan sonra emrindeki Anadolu askeriyle Kozan üzerinden Halep'e yürüyecek bu arada Diyarbakır üzerinden Fırat'ı geçecek olan Gâzân'ın ordusuyla Halep'te buluşacaktır.¹¹³ Ancak Sülemiş Anadolu'ya ulaştığında Gâzân'a isyan etmiştir.¹¹⁴ Anadolu ümerasına hil'atler giydirip bolca paralar dağıtan Sülemiş'in amacı Anadolu'yu bağımsız bir hükümdar olarak yönetmektir. Bu amaçla emrinde asker istihdam edip Türk beylerinden Karamanoğlu Güneri Bey¹¹⁵ ile mektuplaşmış. Hemen karşılık veren Karamanoğulları 10 bin kişilik bir birlik ile Sülemiş'e katılmıştır. Ayrıca Muhlisiddin er-Rûmî ile Memlûk Sultanı Lâcîn'e mektup yazarak Gâzân'a karşı savaşmak için yardım istemiştir. Sultan Lâcîn, Sülemiş'in isteğine olumlu karşılık vermiş yardım amaçlı gerekli hazırlıkların yapılması için Dımaşk'a mektup göndermiştir.¹¹⁶ Sultan "*Kapımıza geleni boş çevirmeyiz*" diyerek sahip çıktığı¹¹⁷ gibi din düşmanı olarak gördüğü Gâzân karşısında İslam sancağını Anadolu'da taşıyacak olan Sülemiş'in Memlûk Anadolu nâibliğini desteklemiştir. Bu bağlamda kendisine *Niyâbetü'l-Memleketi'r-Rûmiyye=Rûm Ülkesi Nâibliği* yani Anadolu nâibliğinin tevcih edilip bununla ilgili bir de taklid yazılmıştır.¹¹⁸ Ayrıca Memlûk Sultanı Lâcîn ile Sülemiş arasında dostluk kurulması yönünde Karamanoğlu Bey'i aktif bir rol oynamıştır. Memlûk müellifi Ömerî, söz konusu taklîdin yazılmasında ve Sülemiş'in Kahire'de kabul edilmesinde Karamanoğulları beylerinin sözlerine ve inançlarına olan güven olduğunu beyan eder.¹¹⁹ Sülemiş isyanda başarılı olmayınca Kahire'ye sığınmış o zaman suikastla öldürülen Lâcîn'in yerine tahta oturan halefi Sultan Nâsır Muhammed tarafından huzura kabul edilmiştir. Gâzân'a karşı dâhilde gerçekleşen daha önceki isyanlar dış bağlantılı olmaksızın gelişirken Sülemiş

¹¹³ Nüveyrî 2004, s.236; İbn Devâdârî 1960, s.8; İbn Tağriberdî (t.y.), s.117. Reşidüddin, açıkça Suriye bölgesine düzenlenecek bir seferden bahsetmese de Gâzân'ın kışı Bağdat'ta geçirmek üzere 3 Zilhicce 697/11 Eylül 1298 Perşembe günü Tebriz'den Ucan tarafına doğru hareket ettiğinden söz eder. Reşidüddin 2013, s.274.

¹¹⁴ Sülemiş isyanı hakkında detaylı malumat için bakınız. Sağlam 2015b.

¹¹⁵ Memlûk kaynaklarında adı açıkça zikredilmeyen Karamanoğlu Beyi Güneri Bey'dir. Güneri Bey, kardeşi olan Karamanoğlu Mehmet Bey'den sonra beyliğin başına geçmiş 676-699/1277-1300 yılları arasında beyliğe önderlik yapmıştır. Sümer 2001, s. 456.

¹¹⁶ İbn Devâdârî 1960, s.8; Nüveyrî 2008, s.236; Ömerî 2010, III; s.237-238; Makrîzî 1954, s.876.

¹¹⁷ Baybars el-Mansûrî 1998, s.319; Ömerî 2010, III; s.237. Baybars el-Mansûrî, "*Allah ve Rasûlüne sevgisinden bize hicret edeni hoş görmemek olmaz*" diye nakletmektedir. Baybars el-Mansûrî 1998, s.319.

¹¹⁸ Ömerî'nin şeyhimiz diye bahsettiği kâtip Ebî's-Senâî Mahmud b. Selman b. Fehdû'l-Halebî eliyle yazılmış taklid için bkz. Ömerî 2010, III; s.235-237. Ömerî, taklîdin hangi Sultan adına yazıldığını açıkça belirtmese de Kalkaşendî, Lâcîn tarafından verildiğini söyler. Kalkaşendî 1915, V; s.362.

¹¹⁹ Ömerî 2010, III, s.238.

isyanı Memlûk Türk Devleti'nin de içinde bulunduğu hatta desteklediği geniş çaplı bir mesele haline dönüşmüştür. Gâzân diğer isyanların üstesinden geldiği gibi Sülemiş isyanını da bastırdıktan sonra Memlûk toprağı Suriye'ye sefer düzenlemiştir. Ebü'l-Fidâ, Makrîzî ve Reşidüddin seferin meşru gerekçesi olarak Ramazan ayında Halep askeriyle Mardin'e giren Sülemiş'in burada ne var ne yok her şeyi yağmalayıp talan ettiğini hatta çok çirkin işler yaptığından bahisle gelişmeleri duyan Gâzân'ın sefer için yaşananları fırsat olarak kullandığını ileri sürmüşlerdir.¹²⁰ Makrîzî, bu durumu Gâzân'ın Suriye seferinin en önemli gerekçesi olarak zikretmiştir.¹²¹ Kısaca Lâcîn'in desteklediği Sülemiş isyanı İlhanlı-Memlûk ilişkilerindeki düşmanca tavırların derinleşmesine yol açmıştır. Gelişmeler sonrası önce Humus yakınlarında İlhanlı ve Memlûk orduları arasında Vâdî Hazindâr Savaşı (28 Rabiulevvel 699/23 Aralık 1299) vuku bulmuştur. Gâzân, Vâdî Hazindâr Savaşı'ndan zaferle çıkmış ve İlhanlılar yüz gün boyunca Suriye'yi işgal etmiştir. İşgal sonrası Dimaşk başta olmak üzere Filistin Salihyye'ye kadar her taraf yağmalanmıştır.¹²²

3.Meşrutî Sultandan Otoriterliğe Dönük Çabalar

3.1.Siyasi Çabaları

Sultan Lâcîn sâbık Sultanlardan Ketboğa'yı Sarhad'a nâib olarak tayin ederken efendisinin oğlu Nâsır Muhammed'i de kendince güvenli gördüğü Kerek'e sürgün etmiştir. Üst düzey emirlerle devleti yöneteceğine dair söz vererek sultan olmasına rağmen devlete tamamen hâkim olmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Öncelikle kendi memlûklerine emirlikler tevcih ettikten sonra Nâibü's-Saltana Emîr Şemseddin Kara Sungur'u tutuklatıp yerine memlûkü Mengü Temür'ü saltanat nâibi olarak tayin etmiştir.¹²³ Lâcîn bununla da yetinmeyerek erkek çocuğu olmadığı için Mengü Temür'ü veliaht olarak tayin etmiş hutbelerde kendi ismiyle birlikte onun adını da zikrettirmiştir. Sultan bu atamalar ve uygulamalar üzerine kendisini uyarıları, geçmişten ders çıkarması gerektiğini hatırlatanları ciddiye almamıştır.¹²⁴

¹²⁰ Ebü'l-Fidâ 1997, s.380; Reşidüddin 2013, s.277; Makrîzî 1954, I; s.878. Memlûk müellifi İbn Habîb, Mardin'e Halep askerinin girmesini Sultanın emri olduğuna işaret ederken Sülemiş'ten bahsetmez (İbn Habîb 1986, I; s.218). Ayrıca Gâzân'ın Sultan Nâsır Muhammed'e gönderdiği mektubunda Memlûkler'in İlhanlı toprağı olan Mardin ve çevresinde yaptığı yağma ve çapul girişimlerinin intikamını almak için savaşa giriştiğini ifade eder. Gâzân'ın gönderdiği mektubun metni için bkz. Baybars el-Mansûrî 1998, s.352-353; İbn Devâdârî 1960, s.53-56; Nüveyrî 2004, s.265-267; Makrîzî 1954, I; s.1016-1018.

¹²¹ Ömerî 2010, XXVII; s.238; Makrîzî 1954, I; s.878.

¹²² Baybars el-Mansûrî 1998, s.334; Makrîzî 1954, I, s.892; Stewart 2011, s.141-142.

¹²³ Nüveyrî 2004, s.205; Baybars el-Mansûrî 1998, s.315; İbnü'l-Cezerî 1998, s.339, 341; Makrîzî 1954, I; s.829; İbn Tağriberdî (t.y.), s.88.

¹²⁴ Nüveyrî 2004, s. 209-210; Makrîzî 1954, I; s. 833, 836; Aynî 1992, s. 516-517.

Aynî, Sultanın Kara Sungur'u azletmesinin nedeni olarak hapisten çıkardığı Burcî emîrlerle birlikte hareket edip tahtı ele geçirme niyeti olduğundan söz eder. Bunun için de Kara Sungur'un kâtibi tarafından yaşanan bir hadiseyi nakleder. Sultan Lâçîn emîrler Bedreddin Beyserî, İzzeddin el-Hamevî, Sungurcâh ez-Zâhirî ve el-Hâc Bahadır ile devlet işlerini istişare ederken Kara Sungur ve kâtibinin yaptığı zulümleri öne sürerek Kara Sungur'un yerine memlûkü Mengü Temür'ü atamak istediğini söylemiş emîrler de sükût etmiştir. Sultan aksini düşünüp düşünmediklerini sorması üzerine de Emîr Bedreddin Beyserî onun çok genç olup hırslı olması ayrıca bu makam için siyasetten anlayan daha donanımlı birisinin uygun olacağını tavsiye etmiştir. Dikkat çekici bir anekdot ise Emîr el-Hac Bahadır'un daha önce emîrlere danışmadan karar almayacağına ve memlûklerini öne çıkarmayacağına dair verdiği sözünü hatırlatmasıdır.¹²⁵ Aslında Sultanın memlûkünü saltanat nâibi yapmadan bu yöndeki ilk icraatı memlûkü Seyfeddin Çağân'ı Dımaşk Dîvânlar Müfettişi¹²⁶ olarak atamış olmasıdır. Bu atamalardan bir diğeri vezir Fahreddin b. Halîlî'nin yerine Dımaşk Dîvânlar Şâdı Şemseddin Sungur el-A'sar'ı vezir olarak atamıştır.¹²⁷ Ancak o da emîrlere, Sultanın memlûklerine büyüklük taslamasından dolayı görevinden alınmıştır. Sultan memlûkü Mengü Temür'ü atandıktan sonra vezir Fahreddin el-Halîlî'yi tekrar vezirliğe atarken saltanat nâibliğinden aldığı Kara Sungur bir müddet hapiste kaldıktan sonra serbest kalmış ancak bazı emîrlerin tutuklanması devam etmiştir.¹²⁸

Sultan Lâçîn önemli mevkilerden uzaklaştırdığı üst düzey emîrlerin yerlerine kendi memlûklerini istihdam etmiş giderek otoritesini tesis etme yönünde bir çaba içerisine girmiştir. Bu arada kıdemli emîrlerden Bedreddin Beyserî'yi tedbir amaçlı tutuklatması ise dikkat çekicidir.¹²⁹ O, Mengü Temür gibi birisinin asker bile olamayacağını ileri sürmüş, emîrliğe hatta saltanat nâibliğine yükseltilmesine karşı çıkmıştır. Ayrıca Bedreddin Beyserî'den başka emîrler Seyfeddin el-Hâc Bahadır, Şemseddin Sungurşah ez-Zâhirî ile İzzeddin Aybek el-Hamevî de tutuklananlar arasına katılmıştır.¹³⁰ Böylece Lâçîn Sultan olmadan önce sadâkat yemini alıp söz verdiği emîrlerden bazısını tasfiye

¹²⁵ Nüveyrî 2004, s. 210; Aynî 1992, s. 516-517.

¹²⁶ Vergî tahsili vb. konularda vezire yardımcı olan Şâddü'd-Devâvîn kurumunun başında görevli memurdur. Kalkaşendî 1914, IV; s.21-23; V; s.456, 459; Uzunçarşılı 1988, s.342-344, 359-360.

¹²⁷ Nüveyrî 2004, s.205; İbnü'l-Cezerî 1998, s.339; Aynî 1992, s.514, 516; Makrîzî 1954, I; s.829; İbn Tağriberdî (t.y.), s.88.

¹²⁸ Nüveyrî 2004, s.210; Aynî 1992, s.516-517.

¹²⁹ Baybars el-Mansûrî 1998, s.315-316; İbnü'l-Cezerî 1998, s.388; Nüveyrî 2004, s.208-209; İbn Tağriberdî (t.y.), s.89.

¹³⁰ Nüveyrî 2004, s.210-212; Makrîzî 1954, I; s.833; İbn Tağriberdî (t.y.), s.89-90.

etmiştir. Memlûk siyasi yapısında meşrutî Sultan teşebbüsü akâmetle sonuçlanmıştır.

Sultanın daha önce bahsettiğimiz dindar ve şefkatli kişilik yapısı halkın gönlünde yer edinmesini sağlamış ancak devlet işlerini memlûkü Mengü Temür'e bırakması da en büyük kusuru olarak öne çıkmıştır. Mengü Temür'ün kibirli tavrı kıdemli emîrleri gücendirmiş hatta kararlarına karşı gelen bazı üst düzey emîrleri başta Bedreddin Beyserî olmak üzere tutuklatması aleyhinde kamuoyu oluşmasını hızlandırmıştır.¹³¹

3.2.İktisadi Çabalar

Hüsameddin Lâcîn dönemine damga vuran önemli bir gelişme de Mısır arazisinin iktâ dağılımının yeniden yapılandırılmasıdır. Kaynaklarda *er-Revkû'l-Hüsâmî*¹³² olarak zikredilen kadastro çalışmaları ile amaç iktâlî toprakların ölçülüp gelir-giderlerinin yeniden kayıt altına alınması ve bu uygulama sonunda iktâlî toprakların emîrlere yeniden dağıtılmasıdır. Mısır bölgesindeki arazilerin otuz yılda bir tahriri yapıldığını Makrîzî nakleder.¹³³ Ancak bu uygulamadaki amaç sadece iktâlî toprakların kontrolü olmayıp iktâ sahiplerinin yeniden belirlenmesidir. Aslında emîrlerin gelir giderlerini doğrudan etkileyecek bir durum söz konusudur. Sultan Çukurova bölgesindeki Ermeniler üzerine ordu sevk ettikten kısa bir süre sonra Mısır'ın arazi tahririne başlanmasını emretmiştir. Emîrlere Bedreddin Beylik el-Fâris el-Hâcib ile Bahâeddin Karakuş ez-Zâhirî'yi bu işle görevlendirmiştir. Emîrlere maiyetlerindeki görevlilerle Mısır'ın güney ve kuzeyine dağılarak incelemelerde bulunmuşlar. Dîvanlarda görevli memurlar, kâtipler ve özellikle vergi tahsildarları bölge bölge nerede ne var ne yok herşeyi kaydetmişlerdir. Sayım işlemleri tamamlandıktan sonra iktâlî toprakların dağıtımıyla Kıpti asıllı Müstevfi's-Sohbe¹³⁴ Taceddin Abdurrahman et-Tavîl görevlendirilmiştir. Kaynaklar O'nun kitabet sanatı başta olmak üzere haraç işlerinde donanımlı

¹³¹ Nüveyrî 2004, s.209-211; İbn Habîb 1986, I; s.203; Makrîzî 1954, I; s.830, 834-835; Safedî 1998, II; s.99-100; İbn Tağrıberdî 1984, III; s.500-502.

¹³² *Revk* aslen kıptice bir kelime olup arazi ölçümü anlamına gelir. Bu uygulama ile hem Mısır arazisinin ekili-dikili ve kır olan bölgelerini hem de gelirini tespit etmektir. Mısır'da arazi ölçümleri eski çağlara dayandığından, kâtiplik işleri başta olmak üzere kadastro çalışmalarında görevli devlet memurlarının da Kıpti olması bu alanda sahip oldukları birikimlerinden istifade içindir. Memlûkler döneminde yapılan iktâ çalışmaları hakkında bilgi için bkz. Makrîzî (t.y.), I; s.71-91; II; s.207, 217-219; Çetin 2007, s.53-54, 59-67. İbn Haldun, mali işlerde uzman olan Kıptilerin asırlardan beri bu işi sürdürdüklerini ve mali işlerde istihdam edilmelerini Türklerin âdeti olarak değerlendiren. İbn Haldun 1991, I; s.618.

¹³³ Makrîzî (t.y.), I; s.82.

¹³⁴ Müstevfi divanlardaki gelir-giderleri kaleme alan hesapları takip eden kişidir. Müstevfi's-sohbe ise Sultanın özel olarak mali işlerinin kâtipliğini yapar. Dühman 1990, s.138.

ayrıca sözüne itimat edilen güvenilir bir devlet adamı olduğundan söz etmişlerdir.¹³⁵

Tahrir işleri 16 Cemaziyelevvel 697/1 Mart 1298 Cumartesi günü başlayıp 8 Recep 697/21 Nisan 1298 Pazartesi gününe kadar devam etmiştir. 9 Recep/22 Nisan Salı emirlere, ertesi günü de tımarlı sipahi komutanlarına kendileri için tahsis edilen iktâlî toprakların yazıldığı misal adlı belgeler dağıtılmıştır.¹³⁶ Dağıtım işine gelince Mısır'da iktâlî araziler 24 kırat¹³⁷ parçaya ayrılmış ve bunun 4 kıratı Sultan için tahsis edilirken 10 kırat emîrler için 10 kırat da halka emîrleri için tahsis edilme geleneği Salahaddin Eyyûbî döneminden beri devam ettirilmiştir. Sultan Lâcîn ise son tahrir çalışması ile geleneği değiştirip kendi lehine yeniden düzenlemek istediğindedir. Yeni düzenleme ile özellikle bol gelirli emîrlerin iktâları değiştirilmiştir.¹³⁸ Sultan, emîrler ve halka askeri için toplamda 11 kırat tahsis edilirken 9 kırat ile yeni bir ordu istihdam etmek amaçındadır. Burada dikkat çekici husus halka askerinin gelirinin emîrlerin geliri ile eşitlenmesidir. Makrîzî'ye göre emîrler ile halka askerinin gelirleri denkleştirilerek 10 kırat tertip edilmiş. Bir kırat geliri az olanlar için ayrılmıştır.¹³⁹ İbn Tağrıberdî bu bilgileri naklettikten sonra 4 kırat Sultan için, 14 kırat emîrler ve halka askerleri için tahsis edildiğini 2 kıratın da gelirinin azlığından şikâyet edenler ya da emîrlerden veya halka komutanlarından geliri az olanlar için tahsis edilmek üzere ayrıldığını nakletmiştir. Dağıtımın üzerinden birkaç ay geçmeden Sultan Hüsameddin Lâcîn'in suikast ile öldürülmesiyle de yeni iktâ dağıtımını amacına ulaşmamıştır. Sonuç olarak Lâcîn'in yaptırdığı tahrir işleri ve sonrasında dağıtılan iktâlar Mısır'da orduyu zayıflattığı gibi asker sayısının azalmasına yol açmıştır. Ayrıca bu dağıtımdan kimse memnun kalmadığı gibi Mısır toprakları tam olarak dağıtılmadan yarım kalmıştır. Lâcîn'in suikastla ölümü sonrası da emîrler dağıtılmayan toprakları kendi iktâlî topraklarına ilave etmişlerdir.¹⁴⁰ Özetlemek gerekirse er-Revkü'l-Hüsâmî denilen kadastro çalışmaları ve iktâlî toprakların

¹³⁵ Nüveyrî 2004, s. 217; Makrîzî 1954, I; s.842-843; İbn İyas 1975, s.396.

¹³⁶ İbnü'l-Cezerî 1998, I; s.389; İbn Tağrıberdî (t.y.), s.91; İbn İyas 1975, I; s.396-397. İbnü'l-Cezerî, 16 Cemaziyelevvel olarak verirken İbn Tağrıberdî ile İbn İyas 6 Cemaziyelevvel olarak zikreder. Nüveyrî 2004, s.219; Baybars el-Mansûrî 1998, s.320; Makrîzî 1954, I; s.844

¹³⁷ Uzunçarşılı bir kırat'ın 175.085 metrekare olduğunu ifade eder. (Uzunçarşılı 1988, s.407)

Bunun yanında çeşitli alanlarda ölçü birimi olarak kullanılan kırat'ın 24 parçaya ayrılan her birime 1/24'e kırat denildiği için böyle isimlendirildiğini düşünüyoruz. Kırat hakkında detaylı bilgi için bkz. Kallek 2002, s.437-439.

¹³⁸ İbn Tağrıberdî (t.y.), s.93.

¹³⁹ İbnü'l-Cezerî 1998, I; s.390; Makrîzî 1954, I; s.842; Makrîzî (t.y.), I; s.88; İbn Tağrıberdî (t.y.), s.92.

¹⁴⁰ İbn Tağrıberdî (t.y.), s.93, 95.

dağıtımını 697 Zilhicce/1298 Eylül ayında tamamlanmış. Ayrıca bu yıl haraç vergisi tahvil edilerek 697 yılından değil de 698 yılı adına tahsil edilmiştir.¹⁴¹

İktâlî toprakların dağılımına baktığımızda Sultan, saltanat nâibi ve özellikle Halka Askerleri¹⁴² (tım arlı sipahiler) lehinde önceki dağılımdan farklı olarak düzenlendiği görülür. Cîze, İtfih, İskenderiye, Dimyat, Menfelût, Kûs âmilleri ve diğ er bölgelerdeki birçok geliri bol beldelerin yıllık geliri Sultan için tahsis edilmiş. Saltanat nâibi Mengü Temür için de önceki saltanat nâiblerinin ulaşamadığı şekilde geliri bol araziler iktâ olarak ayrılmıştır. Sonuçta da emîrlerin payına düş en gelirler yarı yarıya azalmıştır. Sultan Kalavun döneminde 30 bin ila 10 bin dinar arasında değı ş en emîrlerin gelirleri bu dağıtım ile en çok on bin dirheme tekabül etmiştir. Bu durum emîrleri memnun etmediği gibi Lâçîn aleyhinde tavır almalarına yol açmıştır.¹⁴³ Sultan Lâçîn emîrlerin ş ikâyetini değ erlendirip dağılımın yenilenmesi yönünde önce görüş beyan etmiş ancak Mengü Temür buna ş iddetle karşı çıkarak bu isteğ in önünün alınamayacağını ileri sürmüştür. Mengü Temür'ün taviz vermeyen tutumu üzerine üst düzey emîrler ve halka emîrleri serzeniş te bulunsalar da açıkça ş ikâyetçi olmaktan çekinmiş lerdir. Mengü Temür'ün sert mizacı bu çekincenin en önemli sebebidir. Bazı cüretkâr emîrler razı olmadıklarını bildirmiş ler ancak Mengü Temür onları cezalandırmış kırbaçlatıp hapse attırmıştır. Geliş melerden haberdar olan Sultan, Mengü Temür'ü azarlayıp hapistekileri çıkartmıştır.¹⁴⁴

3.3.Tasfiyeler

Sultan Lâçîn Mısır'da siyasi ve iktisadi hamlelerle otoritesini tesis etme yönündeki ç abalarının yanında üst düzey bazı emîrleri tutuklatarak tasfiye girişiminde bulunmuştur. Saltanat nâibi Mengü Temür'ün öncülüğ ünü yaptığı bu tasfiye girişimleri üst düzey bazı emîrlerin peş peşe tutuklanmasıdır. Öyleki bu tutuklamalar bazı emîrlerin İlhanlılara iltica etmesiyle sonuçlanmıştır.

Emîrler Bedreddin Beyserî, Seyfeddin el-Hâc Bahadur, Ş emseddin Sungurş ah ez-Zâhirî ile İzzeddin Aybek el-Hamevî'nin daha önce tutuklandığından söz etmiş tik.¹⁴⁵ Bu isimlere ilaveten Emîr Hüsameddin Lâçîn el-Üstâdâr Ermeniler üzerine tertip edilen seferden döner dönmez Mısır'da

¹⁴¹ Nüveyrî 2004, s.219; Baybars el-Mansûrî 1998, s.320-321.

¹⁴² Memlûklerde devletinde kapıkulu birliklerinin yanında orduyu oluşturan bir diğ er unsur da Ecnâdü'l-Halka denilen iktâlî askerlerdir. Kalkaş endî 1914,IV, s.15-16; Süyûtî 1967, I, s.129; Yiğ it 1997, s.360-362.

¹⁴³ Nüveyrî 2004, s.218-219; Makrîzî 1954, I, s.841-845; Makrîzî (t.y.), I, s.88; İbn Tağ riberdî (t.y.), s.93-95; İbn İyas 1975, I, s.397; Baybars el-Mansûrî 1998, s.320.

¹⁴⁴ Makrîzî 1954, I, s.845-846; İbn Tağ riberdî (t.y.), s.91.

¹⁴⁵ Nüveyrî 2004, s.208-209, 210-212; Makrîzî 1954, I, s.833; İbn Tağ riberdî (t.y.), s.89-90.

tutuklanmış.¹⁴⁶ Ordu divanından özellikle de iktâların dağıtım işlerinden sorumlu Mısır Nâzırı'l-Ceyş/Ordu Nâzırı Bahâeddin b. Necmeddin b. el-Hillî görevinden alınıp tutuklanıp yerine Dımaşk'tan çağrılan Imâdüddin Muhammed b. Fahreddin Ali b. el-Münzir el-Halebî atanmış.¹⁴⁷ Mısır Müşiddü'd-Divân'ı¹⁴⁸ Emîr Şemseddin Şelhû görevinden alınır yerine Emîr Hüsameddin b. Bâhl atanmıştır.¹⁴⁹ Ülkede sıkıntılı görülen herkes tutuklanarak tasfiye edilmiştir. Bu arada Suriye bölgesinde siyasi emelleri bulunan Gâzân'ın Suriye üzerine ordusuyla hareket ettiğine dair haberlerin gelmesiyle 1 Muharrem 698/9 Ekim 1298 Perşembe günü emîrler Cemaleddin Akkuş el-Efrem, Alâeddin Aydoğdu Şukayr ile Seyfeddin Hamedan b. Solgay teçhiz edilen berîd/posta birliği ile Dımaşk'a gönderilmiş. Emîrlerin taşıdığı mektupta Dımaşk nâibi Seyfeddin Kıpçak'ın Dımaşk'ta bekleyen birliklerle Halep'e gitmesi, Suriye bölgesine doğru yaklaşmakta olan ve önüne gelen herkesi kıyımdan geçiren İlhanlı ordusuna derhal karşılık verilmesi emredilmektedir. Emîrler 7 Muharrem/15 Ekim günü Dımaşk'a ulaştıktan sonra Seyfeddin Kıpçak hızlı hareket ederek bir hafta sonra (15 Muharrem/23 Ekim) birliklerle harekete geçerken Emîr Seyfeddin Câğân birliği ile beklemede kalır. Ancak Emîr Kıpçak gelişmelerden kuşkulandırılmıştır. İlhanlı ordusunun karşılanmasının bahane olduğunu düşünerek bir kumpasa kurban gitmekten korkar.¹⁵⁰ Yine kıdemli emîrlerden Halep nâibi Bektemür es-Silahdâr'ın Trablus'a nâib olarak atanma isteği olumlu karşılanmış ve Sultan adına atamanın yapıldığına dair de bir mektup almıştır. Ancak diğer taraftan emîrler Seyfeddin Küçkün, Bektemür es-Silahdâr ile Farisüddin Elbekî'nin tutuklanması emrinin arkasından emîrler Seyfeddin Toktây, Seyfeddin Bizlâr ve Seyfeddin İzâz gibi üst düzey emîrlerin tutuklanma emirleri peşpeşe gelmiştir.¹⁵¹ Hızlı gelişen tutuklanma haberleri diğer kıdemli emîrleri de kuşkulandırmıştır. Ayrıca Emîr Seyfeddin Toktây'ın Halep'te ölmesiyle emîrler canlarından kuşku duymaya başlamışlar. Yeme ve içmelerine özen göstermeye başlamışlardır. Saltanat nâibi Mengü Temür'ün kendisine muhalif gördüğü herkesi tasfiye etmekte kararlı olduğu artık aşikârdır. İlk olarak Fırat nehrini beş askeriyle geçen Emîr Bizlar, Sincar yakınlarında ölür. Diğer emîrler Bektemür es-Silahdâr, Farisüddin el-Bekî ve Seyfeddin İzâz Halep'e gelerek burada Dımaşk Saltanat nâibi Seyfeddin Kıpçak ile istişare ederler. Önce

¹⁴⁶ Aynî 1992, s.529; İbnü'l-Cezerî 1998, s.393.

¹⁴⁷ İbnü'l-Cezerî 1998, s.394.

¹⁴⁸ Vergi tahsili vb. konularda vezire yardımcı olan Şâddü'd-Devâvîn başında bulunan görevlidir. Kalkaşendî 1914, IV; s.21-23; V; s.456, 459, 461-462; Uzunçarşılı 1988, s.342-344, 359-360.

¹⁴⁹ İbnü'l-Cezerî 1998, s.395.

¹⁵⁰ Nüveyrî 2004, s.221; İbnü'l-Cezerî 1998, s.422; Makrizî 1954, I; s.852; İbn Tağriberdî (t.y.), s.95-96.

¹⁵¹ İbn Devâdârî 1971, s.373; Nüveyrî 2004, s.222-223; İbnü'l-Cezerî 1998, s.425-426.

Sultana mektup yazıp Sultana karşı gönüllerinin hoş olduğundan bahsedip çekincelerini paylaşıp can güvenliklerini talep etmişlerdir. Emîr Seyfeddin Bulğak'ı mektupla beraber posta atlarıyla Kahire'ye göndermişlerdir. Bu arada Seyfeddin Kıpçak, Dımaşk'ta idareyi deruhte eden Emîr Seyfeddin Câgân'dan burada bulunan malları ile emirlere dağıtmak için hazineden istediği hil'atler gönderilmez. Gelişmeler üzerine canlarından endişe duyan emîrler 698 Rabiulahir/1298 Ocak ayında ülke topraklarını terk ederek Fırat nehrini aşmışlar ve çareyi İlhanlı hükümdarı Gâzân'a sığınmakta bulmuşlardır.¹⁵² Emîrler canlarının tehlikede olduğuna inanmaktadırlar ki Re'sü'l-Ayn'dan geçerken Sultan Lâcîn'in öldürüldüğüne dair gelen gerçek bir haberi hile olduğu kuşkusuyla geri dönmemişler yollarına devam etmişlerdir.¹⁵³

4.Lâcîn'in Âkıbeti ve Akâmeti: Suikastla Öldürülmesi

Sultan Lâcîn bir taraftan Çukurova bölgesinde fetihler icra ederken diğer taraftan siyasi tutuklamalarla kıdemli emîrleri tasfiye etmeye başlamıştır. Mısır'ın tahririni yaptırıp emîrlerin iktâlarını yarı yarıya düşürmüştür. Gelişmeler giderek Sultan aleyhine şekillenmiştir. Bunun yanında İlhanlı iç siyasetinde Sülemiş'e destek vermesi, var olan iki devlet arasındaki düşmanca ilişkileri çığırından çıkarmış hatta kıdemli birçok emîr İlhanlı Hükümdarı Gâzân'a sığınmıştır.

İdari tayinlerin Sultan'ın haberi dahi olmadan yapıldığı izlenimi veren bilgilere kaynaklarda rastlamak mümkündür. Örnek olarak emîrlerden Emîr Tuğcu'yu (ö. 698/1299) Trablus'a ve Emîr Gürcü'yü (ö. 698/1299) de Çukurova bölgesinde ele geçirilen kalelere nâib olarak atama isteği Sultan Lâcîn'e bildirilerek durdurulmuştur. Ayrıca Mengü Temür, emîrlerden Nogay'a çok kaba sözler sarf etmiş el-Eşrefiye memlûkleri önderleri olan Emîr Tuğcu'ya durumu bildirmiştir.¹⁵⁴ Mevcut sıkıntıları da göz önünde bulunduran el-Eşrefiye kökenli emîrler¹⁵⁵ Tuğcu'nun önderliğinde Sultanın öldürülmesi hususunda anlaşılır. Efendileri Eşref Halil'in intikamını almak isteyen Burciyye memlûklerinin lideri (=Mukaddemü'l-Memâliki'l-Burciyye) Emîr Gürcü 11 Rabiulahir 698/16 Ocak 1299 Cuma günü akşamı her zaman çıktığı huzura bu kez tedbirli ve suikast tertibini alarak çıkar. İçeri girdiğinde imamı Necmeddin b. el-Iysâl ile satranç oynayan Lâcîn'i adet gereği yer öperek selamlar. Ayrıca salonda Hanefi baş kadısı Hüsameddin el-Hanefî ile birkaç saray görevlisi

¹⁵² Nüveyrî 2004, s.223-224; İbnü'l-Cezerî 1998, s.426-427; İbn Kesir 1998, XVII; s.708-709; Makrîzî 1954, I; s.853-855; İbn Tağriberdî (t.y.), s.96.

¹⁵³ Safedî 1998, IV; s.61-72; İbn Tağriberdî 1984, IX; s.29.

¹⁵⁴ Baybars el-Mansûri 1987, s.153; Nüveyri 2004, s.226.

¹⁵⁵ Lâcîn'in öldürülmesi için anlaşan emîrler Tuğcu, Gürcü, Nogay, Kara Toruntay, Cecek, Arslan, Akkuş ve Beylek er-Resûlî'dir. Makrîzî 1954, I; s.859; Kanat 2000a, s.46.

vardır. Gürcü Burciyye memlûklerinin kışlarına yerleştiğini ve güvende olduklarını Sultana söyledikten sonra şamdanları düzeltiyormuş gibi yapar ve elindeki peştameli yerdeki Sultanın hançerinin üzerine düşürerek hançerin üstünü kapatır. Sultan da bu arada imamına Gürcü sayesinde Sultan olduğunu söylemekte hakkında övücü sözler sarf etmektedir. Gürcü Sultana akşam namazını kılıp kılmadığını sorması üzerine Sultan namaza kalkmak için ayağa kalktığı anda orada bulunan ve daha önce Gürcü ile anlaşan Silahdâr Seyfeddin Nogay Sultanın hançerini peştamâlin altından gizlice alır. Bunun üzerine Gürcü beklediği anın geldiğini düşünerek kılıcını çekip Sultana saldırır. Omuzundan darbe alan Sultan kendini toparlayarak can havliyle karşılık vermek için hançerini arar. Hançerini bulamayınca da Gürcü'ye saldırarak altına alır. Silahdâr Nogay yetişerek Sultanı bacağından hançerler. Son olarak Gürcü, sırt üstü yere düşen Sultanı kılıç darbesiyle öldürür.¹⁵⁶

Lâcîn, katili olduğu Eşref Halil'in memlûkleri tarafından intikam ateşiyle sarayda katledilmiştir. Daha önce suikast ile öldürülen Sultanlar vardır. Ancak sarayda vuku bulan ilk cinayettir. Öldürüldüğünde ellili yaşlarında olan Lâcîn, iki yıl iki aya yakın bir süre Sultanlık yapmıştır.

Sultanın katli ile sonuçlanan bu suikastın asıl sorumlusu olan saltanat nâibi Mengü Temür ise makamından alınıp kısa süreliğine hapsedildikten sonra aynı gün idam edilmiştir. Hayatı maceralarla geçen birçok kez ölümden kıl payı kurtulan Lâcîn, devlet işlerini saltanat nâibi Mengü Temür'ün keyfi idaresine bırakarak kıdemli emîrlerin şikâyetlerini dinlememiş ayrıca iktâ dağıtım sistemini emîrlerin aleyhine düzenlemiştir. Özellikle iktâ dağıtım Lâcîn'in sonunu getiren önemli bir gelişme olarak müellifler tarafından kaydedilmiştir.¹⁵⁷

Sonuç

Sultan Hüsameddin Lâcîn'in memlûk olarak başlayan kariyerini emîrlik, nâiblik, saltanat nâibliği en sonunda da sultanlık ile taçlandırmıştır. İlk idari görevi olan Dımaşk kale nâibliğine daha başlamadan tutuklanmış daha sonra Sultan Kalavun'un saltanatı boyunca on bir yıl Dımaşk saltanat nâibliği yapmıştır. Kalavun'un oğlu Eşref Halil suikastının faillerinden olan Lâcîn bir süre saklandıktan sonra ortaya çıkmış ancak şartlar gereği affedilmiştir. Lâcîn, Sultan Zeyneddin Ketboğa döneminde saltanat nâibliği gibi devletin ikinci

¹⁵⁶ Baybars el-Mansûrî 1987, s.154; Baybars el-Mansûrî 1998, s.223; İbn Devâdârî 1971, s.378; Nüveyrî 2004, s.226-227; Makrîzî 1954, I; s.856-857; Makrîzî (t.y.), II, s.268-269; İbn Habîb 1986, I; s.211; İbn Tağriberdî (t.y.), s.101-103; İbn İyas 1975, s.399-400; Kanat 2000a, s.44-48. Sultan Lâcîn'in öldürüldüğü günü 10 Rabiulâhîr/15 Ocak olarak verenler; İbn Dokmak 1990, s.102; İbn Tağriberdî (t.y.), s.101-103; İbn İyas 1975, s.399-400.

¹⁵⁷ Makrîzî 1954, I; s. 846; İbn Tağriberdî (t.y.), s.92.

adamı olmuş daha sonra da şartlar el verince üst düzey emîrlere ile anlaşarak sonunda sultan olmayı başarmıştır. Lâçîn tahta çıkarken istişare edeceğine dair söz vererek tahta oturmuş bir yerde şartlı olarak sultan olmuştur. Kıdemli emîrlerden sadece sadakat yemini almamış bir yerde Sultan ile emîrlere arasında karşılıklı çıkarlarını korumaya dönük ahitleşme yapılmıştır. Memlûk saltanat yapısında ilk olan bu uygulamayı *meşrutî sultan* olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak çok geçmeden Lâçîn'in uygulamaları emîrlere yanılmıştır. Lâçîn emîrlere tasfîye edip kendi otoritesini tesis etmeye dönük siyasi ve iktisadi hamleleri maktûl Sultan Eşref Halil'in memlûklere sarayda suikast tertiplemişlerdir. Sonuçta Lâçîn siyasi bir cinayete kurban gitmiştir.

KAYNAKLAR

- Abû'l-Farac 1999 Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, I-II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Ağır 2008a A. Mesut Ağır, "Sultan Kalavun Devri Memlûk-İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/M. 1281", *Akademik Bakış*, S. 15, Ekim 2008, s. 1-10.
- Ağır 2008b A. Mesut Ağır, "Memlûklarda Asabiyye", *Muđla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.21 (2009), s. 1-15.
- Akkuş 2011 Fatma Akkuş, "Memlûkler Döneminde Çukurova", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Ayalon 1951 David Ayalon, "The Wafidiya in the Mamluk Kingdom", *İslamic Culture*, XXV, s.89-104.
- Ayalon 1989 David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", (Çev. Samira Kortantamer), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, s.211-247.
- Ayalon 1954 David Ayalon, "al-Bahriyya", *IE*, C. I, s. 944-945.
- Ayalon 1954 David Ayalon, "al-Burdjiyya", *IE*, C. I, s. 1324-1325.
- Ayaz 2008 Fatih Yahya Ayaz, *Türk Memlûkler Döneminde Saray Ağalığı: Üstâdârlık (1250-1382)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- Aynî 1992 Bedreddin el-Aynî, *İkdü'l-Cümân fi Târîhi Ehli'z-Zemân: Asru Selâtini'l-Memâlik* (Thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire. www.al-mostafa.com
- Baybars el-Mansûrî 1998 *Zübdetü'l-Fikre fi Târîhi'l-Hicre*, (Thk. D. S. Richards), Beyrut Das Arabische Buch Berlin, 1998/1419.
- Baybars el-Mansûrî 1987 *et-Tuhfetü'l-Mülûkiyye fi'd-Devleti't-Türkiyye* (Thk. Abdülhamid Salih Hamdân), Kahire.
- Bilge 2002 Mustafa L. Bilge, "Kerek", *DİA*, C. XXV, Ankara, s.278-279.
- Buzpınar 2006 Ş. Tufan Buzpınar, "Nablus", *DİA*, C. XXXII, Ankara, s.265-268.
- el-Bühayt 1976 Mahmud Adnan el-Bühayt, *Memleketü'l-Kerek fi'l-Ahdi'l-Memlûki*, Ürdün.
- Çetin 2007 Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askeri Teşkilat*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Çubukçu 2003 Asri Çubukçu, "Laçın", *DİA*, C. XXVII, Ankara, s. 39-40.
- Dühman 1990 Muhammed Ahmed Dühman, *Mu'cemü'l-Elfâzi't-Târîhiye fi Asri'l-Memlûki*, Beyrut.

Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi

- Ebü'l-Fidâ 1997 el-Melikü'l-Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer= Târîhu Ebi'l-Fidâ*, C. II, (Thk. Mahmûd Deyyub), Beyrut.
- Emecan 1989 Feridun Emecan, "Akka", *DİA*, C. II, Ankara s. 265-267.
- Ersan 2007 Mehmet Ersan, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yay., İstanbul.
- Galstyan 2005 A. G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, (Çev. İlyas Kamalov), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Gül 2005 Muammer Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti*, İstanbul.
- Gülsoy 2008 Ersin Gülsoy, "Safed", *DİA*, C. XXXV, s. 445-447.
- el-Haddâd 1993 M. Hamza İsmail el-Haddâd, *es-Sultânü'l-Mansûr Kalavûn*, Kahire.
- Halaçoğlu 1991 Yusuf Halaçoğlu, "Bağrâs", *DİA*, c. IV, Ankara, s.450-451.
- Halıcı 1998 Feyzi Halıcı, "Çevgân", *DİA*, c. VIII, Ankara, s.294-295.
- Halil b. Şahin 1997 Halil b. Şahin ez-Zâhirî, *Zübdetü Keşfi'l-Memâlik fî Beyanii't-Turuk ve'l-Mesâlik*, (Thk. Halil Mansur), Beyrut.
- Hamevî 1997 Ebu Abdullah Şihabüddin Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, I-V, Beyrut.
- Hammâde 1978 Muhammed Mâhir Hammâde, *el-Vesâiku's-Siyasiyyeti ve'l-İdâriyyeti li'l-Asri'l-Memlûkî*, Dımaşk.
- Holt 1973 P. M. Holt, "The Sultanate of al-Mansûr Lâçîn (698-8/1296-9)", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 36, No. 3, s.521-532.
- İbn Abdüzzâhir 1961 Ebü'l-Fazl Muhyiddin Abdullah, *Teşrifü'l-Eyyâm fî Sireti'l-Meliki'l-Mansûr*, (Thk. Murad Kamil-Muhammed Ali Behhâr), Kahire.
- İbn Devâdâri 1960 Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek İbnü'd-Devâdâri, C. IX, *ed-Dürrü'l-Fâhir fî Sireti'l-Meliki'n-Nâsir*, (Thk. Hans Robert Roemer) Kahire.
- İbn Devâdâri 1971 Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek İbnü'd-Devadari, C. VIII, *ed-Dürretü'z-Zekiyye fî Ahbâri'd-Devleti't-Türkiyye*, (Thk. Ulrich Haarmann), Kahire.
- İbn Dokmak 1999 Sarimüddin İbrahim b. Bedreddin Muhammed b. İzzeddin Aydemîr İbn Dokmak, *en-Nüfhatü'l-Miskiyye fî'd-Devleti't-Türkiyye: min Kitâbi'l-Cevheri's-Semin fî Siyeri'l-Hulefâ ve'l-Mülûk ve's-Selâtîn (min sene 637 hatta sene 805 h.)*, (Thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri), Beyrut.
- İbn Habîb 1986 Ebû Muhammed Bedreddin Hasan b. Ömer İbn Habib el-Halebî, *Tezkiretü'n-Nebih fî Eyyâmi'l-Mansûr ve Benih*, I-III, (Thk. Muhammed Muhammed Emin), Kahire.

- İbn Hacer 1972 Ebü'l-Fazl Şihabüddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine*, I-VI, (Thk. Muhammed Abdulmuîd Dân), Haydarabad.
- İbn Haldun 1991 İbn Haldun, *Mukaddime*, C. I, (Ter. Zakir Kadiri Ugan) MEB Yay. İstanbul.
- İbn Haldun 2001 Ebu Zeyd Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber ve Dîvanü'l-Mübtedâ ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arab ve'l-Berber ve men Âserehüm min zevi's-Sultâni'l-Ekber*, C. V, (Thk. Halil Şehhâde), Beyrut.
- İbn İyas 1975 Ebü'l-Berekat Zeynüddin Muhammed b. Ahmed İbn İyas, *Bedâi'u'z-Zühûr, fî Vekâ'id-Dühûr*, c. I, (Thk: Muhammed Mustafa), Kahire.
- İbn Kesir 1998 Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Şihabüddin Ömer b. Kesir b. Dav' b. Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize.
- İbn Tağriberdî (t.y.) Ebü'l-Mehasin Cemalüddin Yusuf İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, C. VIII, Kahire.
- İbn Tağriberdî 1984 Ebü'l-Mehasin Cemalüddin Yusuf İbn Tağriberdî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi*, I-XIII, (Thk. M. Muhammed Emin, Said Abdülfettah Âşûr), Kahire.
- İbnü'l-Cezerî 1998 Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. İbrahim b. Bekr el-Cezerî ed-Dimeşkî, *Târîhu Havâdisü'z-Zemân ve Enbâihî ve Vefeyâtü'l-Ekâbir ve'l-A'yân min Ebnâihî = Târîhu'l-Cezerî*, C. I, (Thk. Ömer Abdüsselam Tedmûri), Beyrut.
- Kalkaşendî 1914, 1915, 1916,1987 Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Ali Kalkaşendî, *es-Subhu'l-A'sâ fî Sinâati'l-İnşâ*, I-XIV, (Thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin), Beyrut.
- Kallek 2002 Cengiz Kallek, "Kırat", *DİA*, C. XXV, Ankara, s.437-439.
- Kanat 1998 Cüneyt Kanat, "Bahrî Memlûkler Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnığır 1309–1310", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: XIII, s. 97–120.
- Kanat 2000a Cüneyt Kanat, "Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul, s.23–56.
- Kanat 2000b Cüneyt Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devleti'ne İltica eden Uyratlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, s.105-120.
- Kopraman 1991 Kazım Yaşar Kopraman, "Bahriyye", *DİA*, C. IV, Ankara s. 512.
- Kopraman 1992a Kazım Yaşar Kopraman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, İstanbul, C. VI, s. 433-540.

Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi

- Kopruman 1992b Kazım Yaşar Kopruman, “Burciyye”, *DİA*, C. VI, Ankara s.419-420.
- Kütübî 1996 Salâhuddin Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Dârani el-Kütübî, *Uyûnü't-Tevârih*, I-IV, (Thk. Afif Nayif Hatum), Beyrut.
- Makrîzî 1954 Ebül-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, I-IV, (Thk. Muhammed Mustafa Ziyade-Said Abdülfettah Âşûr), Kahire.
- Makrîzî 1997 Ebül-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, C. II (Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), Beyrut.
- Makrîzî (t.y.) Ebül-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitabü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr fi Zikri'l-Hutat ve'l-Âsâr*, I-II, Dâru Sâdır, Beyrut.
- Nüveyrî 2004 Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Abdülvehhâb, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, C. XXXI, (Thk. Dr. Necip Mustafa Fevvaz, Dr. Hikmet Keşli Fevvaz), Beyrut.
- Oktay 2007 Hasan Oktay, *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, Selenge Yayınevi, İstanbul.
- Ömerî 2010 Ebül-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Yahyâ İbn Fazlullah, *Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâliki'l-Emsâr*, I-XXVII, (Thk. Kamil Selman el-Cebûrî), Beyrut.
- Ömerî 1992 Ebül-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Yahyâ İbn Fazlullah, *et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf* (Thk. Semîr Mahmûd Derubi), Kerek.
- Özbek 2013 Süleyman Özbek, “Memlûklerde Meşruiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar “Sultanı Öldüren Sultan Olur”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* Cilt:32, Sayı:53, s.155-172
- Özgüdenli 2009 Osman G. Özgüdenli, *Gâzân Han ve Reformları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Reşidüddin 2013 Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih* (İlhanlılar Kısımı), (Çev. Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Mehmet Ersan ve Dr. Ahmad Hesamipour Khelejani), Türk Tarih Kurumu basımı, Ankara.
- Safedî 2000 Salâhaddin Halil bin İzzeddin Aybek, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, I-XXIX, (Thk. Ahmed Arnavud, Tezkî Mustafa), Beyrut.
- Safedî 1998 Salâhaddin Halil bin İzzeddin Aybek, *A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr*, (Thk. Ali Ebû Zeyd, Mahmûd Salim Muhammed, Nebil Ebû Amse, Muhammed Mev'id), I-VI, Dımaşk.
- Safedî 1991 Salâhaddin Halil bin İzzeddin Aybek, *Tühfetü zevi'l-Elbâb fi men Hakeme bi Dimeşk minel'l-Hulefâi ve'l-Mülûk ve'n-Nüvvâb*, C. II, (Thk. İhsan bint Said, Hulusi- Züheyr Hamidan es-Samsam), Dımaşk.

- Sağlam 2015a Ahmet Sağlam, “Ortaçağda Orijinal Bir Siyasi Yapı: Güçlü ve Nüfuzlu Her Emîr Sultan Olur”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, s.107-126.
- Sağlam 2015b Ahmet Sağlam, “Anadolu’da Moğol-İlhanlı Otoritesini Sarsan Bir Gelişme: Sülemiş İsyanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:41, s.553-562.
- es-Sakkâr 2007 Sâmi es-Sakkâr, “Remle”, *DİA*, c. XXXIV, Ankara, s.560-561.
- Simbat Vekayinâmesi 1946 *Başkumandan Simbat Vekayinâmesi*, (Ter. Hrand D. Andreasyan), TTK Basılmamış Nüsha, İstanbul.
- Stewart 2011 Angus Donal Stewart, *The Armenian Kingdom and the Mamluks War and Diplomacy during the Reigns of Het’um II (1289-1307)*, Köln.
- Sümer 1969 Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *SAD*, I, s.1-147.
- Sümer 2001 Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, *DİA*, c. XXIV, Ankara 2001, s. 456.
- Süyûtî 1967 Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudeyrî es-Süyûtî, *Husnü'l-Muhadara fî Târîhi'l-Mısr ve'l-Kahire*, I-II, (Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim) Kahire.
- Taneri 1993 Aydın Taneri, “Çetr”, *DİA*, C. VIII, Ankara, s.293-294.
- Turan 2004 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötügen Neşriyat, İstanbul.
- Uzunçarşılı 1988 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yay., IV. Basım, Ankara.
- Yalçın 2013 “Bahrî Memlûkler Döneminde Taht Değişikliğinde Saltanat Nâibinin Rolü”, *Turkish Studies*, Yıl:8, Sayı:11, s. 389-405.
- Yalçın 2014 “A Path to Throne Among The Mamluks in Early Period: Naib al-Saltana (Regent of Reign)”, *Tarih Okulu Dergisi*, XX, s.81-96.
- Yiğit 1997 Yiğit, İsmail, “Halka”, *DİA*, C. XV, Ankara, s.360-362.
- Yiğit 2015 Yiğit, Fatma Akkuş, “Memlûk-Ermeni Münâsebetleri”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:8, Sayı: 16, 2015, s. 171-206.
- Yûnîni 1954 Ebü'l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed b. Abdullah Yûnîni, *Zeylû Mir'âti'z-Zemân*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad. www.al-mostafa.com